

Kodu = maalt.

Wälja annud

J. Jung.

Tartus, 1879.

Trükitud G. Laakmanni kulu ja kirjadega.

Kodu-maast Nr. 5.

Siivlaste wüerst Kaupo,

ja sõdimised tema päiwil,

tui ta

Siivi rahwast ja nende kadumiseft siin maal.

Wälja annud

J. Jung.

Tartus, 1876.

Trükkitud S. Laakmanni tulu ja kirjabega.

Dr. J. H. M. M. M.

Handwritten title or header

Handwritten text line

Zensuri poolest lubatud. — Mõis 5. Jaanuaril 1876.

Handwritten text line

Handwritten text line

Printed text at the bottom

Small printed text at the very bottom

Liiwlaste wüerst Kaupo

ja sõdimised tema päiwil.

Üks isamaa wana aja pilt.

Astal 1186 tuli Augustiini munk Meinhard Liiwi-
maale, et tema ka siin kohtades Ewangeeliumi sõna
pidi kuulutama. Tema leidis siin maal kolm rahwa
sugu, kes kõik pagana pimeduses elasiwad. Liiwlaste
elukohd oli Diiüna ja Koitwa jõe wabel, nõnda ka mere
rand Koitwa jõe suust kurni Pernust saadil Liiwlaste
eluase; ka põhjapoolne osa Kuura maad oli nende käes.
Liiwlaste maa jagas ennast nelja pää jaosse, kelle
lõunapoolist jagu Diiüna maaks nimetati, mis mõle-
milt poolt jõe kurni Diiünamündesse ulatas. Palju
kindlusti oliwad sääl ümber elawa Liiwlastel mägede
ja järsu kaljude otsa ehitatud, ehk küll puu majad, aga
tugewa kivi ehk mulla wallide, pihapuu aedade ja
lange puu seintega ümber piiratut. Sagedaste oliwad
neil ka kuuwad kraawid ja kahelordsed wallid wõi war-
jud ümber, ja neid peeti enne Sakslaste seie tulekut
ilma ära wõitmataks. Niiisugusi oli Diiüna ääres 4:
Ascheraade, Lenewarde, Üksküla (Pleskola) ja Holme
(Kirchholm)*. Nüüdsest Lembergist tunni Lemsali

*) „Holm“ näitab mul üks Rootsi teele sõna oleswat, mis
niipalju tähendab, kui „saar“.

lähedale, mõlemil pool Koiva jõe oli Loreida (Treiden) maa, kelle pää kindlused Loreida ligi Koiva jõe ääres seiswa kõrguste pääle ehitatud olivad, kui: Sügewaldi, Dabreli kants ja Kubeseele. Wiimae oli Liivlaste päämehe Kaupo päralt ja seisis selle koha pääl, kus praegu Kremoni kirik seisab. Udia jõe (praeguse Neuhaadi ja Udia suu kohal) ja Sweetuppe või Uuejõe (lõunapoolne Salatsi jõe aru, mis istäranis merde jookseb) wabel mere kallast mööda oli Liivlaste Sidumea maa, mis talunikude kantsiga, Metimne, warjatut oli, kelle aset aga praegu mitte viete ei või täada *). Merelalda maa Salatsist kunni Pernuni, oli kõige põhjapoolne Liivlaste maa, ja selle nimi oli Metsepoole. Selle maa kõige kindlam kants oli Saletsa, mis mere ligidal Salatsi jõe suus oli seisnud.

Hommiku ja põhja pool Liivlastest elaswad kess Diiina kohast kunni Astijärweni (praegune Burtneki järw), Lätlasted, kus neil nõndasammuti mitmed tähtsad kindlused Gesslaste ja Liivlaste pääle tungimise eest warjaks olivad. Kõige suuremad seisiwad Asti järwe ääres; Beveri oli lõunapoolses järwe otsas, arwata sääl, kus praegune Burtneki loss seisab; Sotelle oli aga hommikupoolse järwe ääre pääl ja seisis Simeri (praeguse Sede) jõest, mis sääl kohal järwe jookseb, lõunapool. Praeguse Wõnnu linna ligidal Loreida pool külges seisis Koiva jõe ääres Lätlaste talunikude kants Antiine, ja hiljemalt ehitatud Wõnnu ordu lossi ligi olivad Wendi rahwas, keda Kuurlased Windau jõe äärest sinna ära olivad ajanud *), ühe weikse aga tugewa kantsi ehitanud, kus sees nende pääwanemad piiskopi Albrehti aegus mõne ordu wendadega sõbralikult ühes koos elaswad. Veel oli üks suur Lätlaste kants,

*) Arwatakse Wolmari ligi olewat olnud. (Baata Kodumaalt Nr. 4.

**). Baata neist Wendidest „Kodumaalt Nr. 2, lehek. 37 ja 38“ lähemalt.

nimega Sateseele, Sigunda kohas. — Põhjapool Liivlaste ja Lätlaste maast oli Gestlaste elupaik. Nemad olivad oma naabretele libedad ja vihased waenlased ja elasiwad nendega igaweses sõas ja tüllis. Üks sõa ja riisumise joro tuli teise järele, ja igast ühest jäiwad hirmsad tapmise, lusti ja hullamise wiha jäljed järele. Neile saiwad aga niisugused hirmsad tööd sagedaste jälle kuhjaga kätte tasutut, sest et Liivlased ja Lätlasted kättemaksmise himmuga ühes Gestlaste maa sisse tungisiwad, ja kõiki tapsiwad ja ära rikkusiwad, mis neile aga kätte puutus, nõnda, et Gestlased jälle seda tarwis nägiwad olewat, oma maad nende riisumiste eest niisuguste kindla kantsidega, kui Lätlastel ja Liivlastel oli, kaitsta. Neid oli ka väga palju mitmes Gestlaste maa jagudes, kellest üks kõige tähtsam Sakala maal, hiljema Wiliandi ordu lossi asemel oli; see seisis järwe kõrge ja järsu kalda pääl väga kange kinnitustega, kelle aset igauks praegu weel võib näha. Tarwastu juures ja Dtepääs olivad niisammasugused kindlused, niisamma Darbeta (Tartu) emajõe ääres, Sontagana ja Warbola Läänemaal ja kange talunikude kants Paala jõe ääres (Põltsama).

Düüna kallastel, kuhu Meinhard maale oli tulnud, elasiwad, kuidas eespool nimetatut, Liivlased, kelle hullas tema oma misstooni tööd kõige esite algas. Sõbraliku olefu ja armastusega püüdis ta seda pool harimata rahwast enese poole tõmmata, aga see ei tahtnud temal esiti mitte korda minna, sest nende ümberpöördute aru jäi ikka weifseks; pääle seda wiskasiwad need inimesed oma praegu wastu wõetut risti usku ilma pika järele mõtlemiseta ka warsti jälle ära, kui see neil kuidagi wiisi meele pärast oli. Siis wõttis Meinhard üht teist nõuu ja tahtis neid häätegude läbi enese poole tõmmata. Ta lastis Gootlandist kunst kivistajuid ja ehituse meistrid tulla ja Ükskülasse ühe müüritut kivi kantsi ehitada, kelle sarnast sinnaajani jäl maal weel

nähtut ei olnud. Selle kantsi kinkis tema Liivlastele, Lättawide ja Semgallide pääle tungimiste wastu warjaks. Mis tema sellega aga tahtis, ei läinud see siiski korda, sest Liivlased, kes kantsi ehituse ajal endid palju ristida lasksiwad, langesiwad pärast kantsi kätte saamist oma pagana usku jälle tagasi ja ei tahtnud ristiusust midagi täada. Nad rõõmustasiwad endid südamest, kui nende Semgalli waenlased nende uut kantsi kõitega Düüna jõkke ei jõudnud wedada; unustasiwad aga sääl juures oma häätegija wastu tänulikud olla ja ei hoolinud tema õpetustest ega sõnadest midagi. Dmmeti ei jätnud see Liivlaste Apostel omast tulidusest mitte järele, waid tegi wäsimata selle truuduseta rahwa südamet kallal tööd ja tegi neile palju hääd, kus ta seda aga iial wäha wõis.

Meinhard oli oma töösse üht tublit kaastöötegitjat, Bisterzieni munka Dietrih wõi Teodorih abiks saanud, kes Ukskülast Loreida oli läinud, et tema neile Koiva kindlustes elawa Liivlaste päämeeste ja wanematele ewangeeliumi sõna pidi kuulutama. Et ta oma elu wõiks ülewel pidada, pidi ta põllutööd tegema ja haris selle maa rahwa põldude kõrwas üht tükki maad. Et tema aga oma kodu Saksamaal põllutöö kunsti paremine oli tundma õppinud, siis kaswis ka tema põllu pääl parem wili, kuna Liivlastel aga sääl sammas kõrwas sagedaste äpardas. Seda arwasiwad nemad nüüd mitte loomuliku jõuu wõi wäe olemat, ja sai selle tarwis rahwas kokku kutsutut ja nõuaks wõetut, et nende jumalatest ühe oraakle ehk tähenduse märgi läbi pidi küsitut saama, kas see uus pääletükkija surmatut peab saama, ehk mitte. Siis wõeti nende harilik hobuse oraakel ehk tähenduse märk käsile. Üks piik sai maa pääle pandut ja üks hobune sinna juure wiidut; pinewalt wotasiwad ümber seisjad, kumbat jalga hobune sellest üle astudes ette pidi tõstma. Hobune astus aga esite pahema jalaga piigist üle, mis paganatel õnne

toomise tähendus oli, ja Dietrih (loe Diitrih), kes palves sääl kõrwas seisis, nähti pääsnud olevat, — kui korraga üks pagana preester ette astus ja ütles, et asjad mitte nõnda õiged ei ole, sest kristlaste Jumal istuwat mististe hobuse selja pääl ja juhtiwat hobuse jalgu; sellepärast peawat esite hobuse selg rätifuga ära pühitama ja kristlaste Jumal maha lükatama, ja siis uueste hobust üle oda astuda lastma. See sündis nõnda, aga hobune astus jälle pahema jalaga esite üle piigi warre, ja nüüd sai surma hirmuga täidetut mungale kõifide tunnistuse järele elu antut. Jumalad olla selle otsuse läbi isi endid tema poole tunnistanud, ja lubati teda sellepärast sestsaadik rahuga Toreidas elada ja Kristuse sõna kuulutada. Sääl sündis siis, et üks auustatut Liwlane Toreidast, kes ühe haawaga raskestest haige maas oli, teda enese juure laskis tuua ja temale pühalikult töötas, ennast ristida lasta, kui ta teda jälle terweks peaks awitama. See oli üks Liwlaste päämees, würst Raupo, ühe kõige rikkama ja auusama maja ja kindluse peremees kõige Liwlaste seast, kes oma wapruse ja väga auusa eluwiiiside pärast kõige oma rahwa seas kõrgeste auustatut oli. Dietrih oli nüüd kõige suuremas kimbatuses, sest arsti kunstid oliwad temale üsna wõerad; ommeti leidis ta warsti nõuu. Ta korjas kõifugusi rohtusi ja juuri kokku, ilma et ta nende mõjutusi ehk wäge oleks tunnud ja tampis neid pudruks kokku. Südamelikuga oma Jumala poole, andis ta selle päämehele oma nõnda walmistatut rohtu, kellest Raupo terweks sai; sellepääle laskis Raupo ennast oma töötuse järele ristida, ja temaga ühes ka palju tema sõpru, keda nüüd tema väga weisse ristiguduse hulgatele juure wastu wõeti. — Sellestsaadik Liwlaste würsti ristimine oli selle uue istutatut ristiguduse wäljalootuseks väga tähtjas. Riisuguse kõrgest auustatut mehe eesmärk leidis oma rahwa seas palju maad, ja tema wäsimata tulidus esimeste Riia

piiskopide teenistuses, on siin maal palju pagana piimedust aitnud kaotada, miks pärast meie tema nime oma isamaa ajalugudes tänuga peame mäletama.

Dma ümberpöörmise tunnist saadik oli Raupo üks truu ristiluguduse sõber ja hoidis ennast ikka Meinhardi ligi, teda igal pool omas ettevõtetes nõuu ja teoga auitades. Sellepärast oli temal ka palju häda karta, sest sellel ajal ei kaitsnud ega maksnud kristlase nimi tema rahva juures veel midagi; ommeti ei lastnud ta ennast omas tegemistes kuidagi wiisi ehitada. Ta pakkus ennast warsti Meinhardile seltsiks Breemeri minema, kes säält ertspiiskoppi Hartwigi käest preestrind ja õpetajaid enesele abiks läks paluma, nõnda ka Liivimaal elawa Sakslaste soowisi temale ettepanema, et ommeti selle maa üle warsti üks piiskop peaks säätama, ewangeeliumi rohkemaks wälja laotuseks. Meinhard oli selle Liwlaste päämehe paktumise üle väga rõõmus, wõttis teda enesega ligi ja nõnda jõudsiwad nemad mõlemad lühikese sõidu järel õnnelikult Breemeri. Säälpäni Meinhard omad palwed ja soowid ertspiiskopile ette, kes seda asja järele mõteldes, palujat ennast Liivimaa piiskopiks säädis, üteldes, et tema seda üksnes Sumala sõrme järel tegewat, kes jo isi seda waga Augustiini munkana nii imelikul wiisil sinna wõera maale saatnud. Raupo ja tema seltslased rõõmustasiwad südamest, kui n'ad kuulsiwad, et nende armastatut preester nende waimulikuks päämeheks säätatut oli, et tema weel edespidi nende maale pidi jääma ja nende hinge õnnistuse eest hoolt kandma. Kui nüüd Meinhard omas alandlikus meeles weel wiiwitas, seda temale pakutut auuametit wastu wõtta, siis läks Raupo tema juure ja palus teda kaua ja waga sellepärast: kõik Liivimaa kristlased olla südamest tema poolt ja armastada teda; tema olek saada nende maa sees palju enam õnnistust tooma, kui kellegil muul wõeral. Nõnda heitis siis see wana preester wiimaks kõige alandusega Hartwigi sääda-

miste alla, ja kui ta Roomast selle ammeti pääle finnitatut sai, läks ta Sumala armuliku abi pääle lootes, oma uude piiskopikonda tagasi. Sääl tegi ta oma misstooni tööd tulise hoolega edasi, kutsus ifka enam Sakslasi seie maale ja leibis kõiges hädas oma truu sõbra Raupo juures abi. Uue kristlaste hulgate jäi aga ifka väga weiksels, ja Liwlaste usaldamata meel Saksa sissierändajate wastu ei tahtnud ilal kaduda. Meinhard tahtis weel ükskord häätegede läbi Liwlasti enese poole meelitada ja ehitas neile sellepärast kaks uut lossi, Kirchholmi ja Daaleni, ja nende warju alla teise kiriku Martinsholmi; ehituse ajal näitasiwad nemad endid mitmed wiisi sõnakuulelikud olewat ja lastsiwad palju endid ristida; oliwad aga lossid waewalt walmis, ja Liwlaste kätte saanud, siis hakkasiwad n'ad kõhe piiskoppi ähwardama, et kui tema neid mitte nende wana wiiside ja jumalateenistuse kombete juure rahule ei tahta jätta, et nemad siis teda warsti wägise säält maalt wälja ajawad.

Raupo wõimus ei jõudnud piiskoppi niisuguste pahanduste eest mitte kaitsta; alalised pääle koormawad mured närisiwad nõnda tema termise ja elu kallal, et ta juba aastal 1196 woodisse pidi heitma ja iga tund oma wiimist otja otis. Siis lastis ta weel ükskord kōif Düüna ja Toreida Liwlaste wanemad enese juure tulla, ja palus neid nõrga ja kustuwa häälega, et nemad temale ommeti ütlessiwad, kas n'ad pärast tema lahkumist weel teise piiskopi sõna tahawad kuulda, ehk oma wana pagana usu juure tagasi pöörata? Et n'ad sel silmapilgul liigutatud oliwad, töotasiwad n'ad temale, et nemad ühte uut waimuliku isat häämeelega enda keskele tahawad wastu wõtta; wana piiskop, kes selle läbi väga trööstitut sai, pani rõõmsaste omad filmad igawese rahule finni.

Waewalt oli aga Meinhard surnud, kui Liwlaste päämehebed ka oma töotusi täieste unustasiwad ja tõe

pärast endid selle pääle walmistasiwad, et nemad neid kristliku Sakslasi siit maalt wälja pidiwad ajama. Sakslased pöörsiwad endid nüüd omas hädas Raupo poole ja palusiwad teda wäga, et tema neile abiks ja nõuaks pidi olema, kunni üks uus piiskop Saksjamaalt jälle pidi tulema, siis saaks see temale Jumala ja inimeste poolest rohkestes tasutus. Raupo aitis neid ka häämeelega, niipalju kui temal sel segasel ajal wõimalik oli; ta pani Üksküla, Holme ja Daaleni lossidesse truud inimesed, ja läkitas Sakslastega ühes saadikuid Breemeni, kes säälast ertspiiskoppi pidiwad paluma, et ta Liwimaa ristikoguduse uut piiskoppi pidi säädma ja walitsema. Bisterzieni kloostri abt Berthold von Lolkum sai selle tarwis kutsutut, ja jõudis weel seltsammal aastal 1196 Liwimaale Ükskülasse, kus teda niihästi Sakslaste, kui ka kristliku Liwlaste würstide ja nende teenrite poolt suure rõõmuga wastu wõeti. Ta katsus siit maa rahwast esite sõbraliku ümberkäigu, söögi, joogi ja kingitustega enese poole wõita; sai aga selle eest tänuks, et nemad Holmes ühe surnuaia sissepühitjuse juures selle üle isikeskis tülisse läksiwad, kas nemad seda uut piiskoppi kiriku sees ärapõletama ehk surnuks lööma, wõi Düüna jões ära uputama pidiwad. Berthold läks ruttu Saksjamaale ja tuli aastal 1198 ristijõitjate wäega tagasi, ja tahtis nüüd Liwlasti ristiusku wastu wõtma fundida. Raupo ühendas ennast selle tarwis Sakslastega ja sõdis nende hullas oma pagana usku wendade wastu. Selle koha ligidal, kuhu mõned aastad pärast seda Riia linn sai asutatut, sai üks werine lahing peetut, kus paganad täieste wõidetut saiwad; piiskop Berthold oli aga nende tagaajamises wäga kaugele ette jõudnud ja sai kahest Liwlastest kinni wõdetut, ja kolmas, nimega Smanta, pistis teda seljast odaga läbi. Teised juuretulijad waenlased kiskusiwad tema surnut keha liikmete kaupa puruks. Sakslaste wiha oli selle pääle suur ja Liwlastes pidiwad piiskopi

surma kättemaksmist igal pool libedaste maitsema, nõnda et nemad alandlikult rahu palusivad ja Ükskülas ja Holmes hulga kaupa ristmisele tungisivad. Rõõksugustest rahu töotustest ja lubamistest ei olnud sääl juures mitte puudust, kunni piiskopi Bertholdi ristiwägi ennast nende salaliku sõnade läbi petta laskis ja kodumaale tagasi pööris, kuna preestrid üksipäini ja üks ainus kaupmees weel seie maale maha jäiwad. Waewalt oliwad Sakslased ära läinud, kui Liivolased endid sest tahtmata wastu wõetut ristmisest ühe oma pruugi järele lahti püüdisivad teha, ja seda äramineja päälesundijatele järele saata. Nemad pesiwad endid esite omas wihu saunades, siis jälle Düüna jões, ja walasiwad ühes koos jõe wet enda pääle, misga nemad ärawandumise sõnadega ristmist endist maha pesiwad ja Düüna jookswa lainetega meresse „Sakslaste laewadele“ järele saatisivad. Pärast Düüna pesemist tahtisivad nemad röömsa meelega koju minna, sääl juhtus neile üks puu oks silma ette, kuhu pääle wistist üks Sakslane ühe inimese pää sarnatse wiguri oli löiganut. Warsti tuli neil see mõte, et see üks Sakslaste jumal olla, keda nemad siia maale maha on jätnud, et ta weeuputust ja kattu nende pääle peab nõiduma. — Sellepääle saiwad ümberkaudu rahwas nõuupidamisele kokku kutsutut, kus juures palju keedeti, söödi ja mõdu joodi, kunni wiimaks see otsus wõeti, endid kristlaste jumalast nõndasammuti, nagu praegu ristmisest, lahti teha. Selle tarwis saiwad puu halud kokku seotut, ja see oks, kelle külges see löigatut wigur oli, selle kimbu sisse pandut ja siis see pundar Düüna lainete pääl Sakslastele omale maale järele saadetut.

Bertholdi järgmiseks piiskopiks sai selsammal 1198-mal aastal weel Albert von Apeldern (Buxhöwden?), Breemi linna Doomihärra. Tema kogus oma ammeti hakatuses suure ristiwäe enese ümber, ja tuli 23-me laewa täie meestega Düüna jõkke sisse. Warsti

sai ta ka siit maa rahwa kawalust tunda; üks tema laewadest sai ära wõetut ja kõik Sakslased, mis sääl pääl oliwad, ära tapetut ja piiskop ist Kirchholmi lossis fangeste ümberpiiratut. Waewalt wõis ta enast uue juure tulewa Briisimaa ristirändajate abiga waenlaste wastu kaitsta, ja neid rahu tegema sundida, kus juures mitmed auustatut Liwlased, nende hulgas ka üks mees, nimega Wazo, ristitut saiwad. Ka Raupo hoidis endise truuduse ja abi pakkumisega uue piiskopi ligi, aga Albert ei uskunud teda, ega teisi ümberpöördut Liwlaste päämehi, sest et ta sellest, mis ta juba oli näinud, oli õppinud ette waatama. Tema nõudis Wazo ja Raupo käest nende truuduse kinnituseks panti, ja kutsus niihästi need mõlemad mehed, kui ka palju teisi auusaid Düüna ja Loreida maa wanemaid enese juure wõeraks, et tema nendega, nagu ta ütles, selle asja üle nõuu pidi pidama. Nemad tuliwad ka, saiwad aga usaldamata Sakslastest kinni wõetut ja ühe kindla majasse wangi pandud. Kartuse pärast, et nemad ehk ist kui pandid pidiwad kinni hoitut ja Saksamaale saadetut saama, pakkusiwad nemad arwata 30 oma poeglastest Sakslastele oma truuduse kinnituseks pandiks. Albert wõttis neid rõõmuga wastu ja läks warsti selle järel oma kodumaale, et ta säält edespidise häda aegade tarwis omale mehi pidi muretsema.

Nasta pärast tuli tema suure ristirändajate karjaga Ütskülasse tagasi, ja wõttis nõuuks, Düüna kaldale ühte linna asutada, et seie tulejad Sakslased siin maal üht kindlat paika leida ja, ühes hääs sadamas hõlpsaste kaubelda wõisiwad. Ütskülasse ei wõinud ükski suurem mere laew minna, sellepärast ei olnud see koht ühe kauba linna asemeks mitte kõlbaw. Nõnda hakati siis juwel 1201 Riia linna ehitama, mis viete ruttu edasi läks. Ommeti oli sääl maal wäga wähä rahu ja oli sagedaste tarwis, et ehitajad, nõnda kui ütskord tagasi tulnud Suudalised, ühes käes müüriwäga haam-

rit ja teises käes mõeka kandma pidivad. Piiskopi hõle läbi tulivad ühtepuhku uued Sakslaste hulgas seie maale, ja nõnda läks see temale korda, mitte üksi linna ehitust lõpetada, vaid sellele ka üht kindlat müüri ümber teha. Selle pääle säadis Albert oma piiskopi eluaseme Ütskülast noore Riia linna ja pühitses kõik seda Liivlaste maad püha Jumala ema auuks*). Düüna jõe suhu sai üks Bisterzieni klooster asutatut ja Döönamünde nimetatut; wend Dietrih Toreidast sai sinna esimeseks Abtik. Selle uue abti seltsis asutas Albert aastal 1202 mõegawendade ordu, ristikoguduse warjuks paganate seas, keda paawst Innozenz III. kinnitas ja templi ordu sääduste alla säadis, kelle liikmed punase risti ja mõegaga tähendatut walget kuube pidivad kandma.

Sõad siit maa rahwaga kestiswad edasi, ja see näitab, et Raupo sel ajal jälle Sakslaste ligimale oli läinud ja neile abiks olnud, sest meie leiame teda, ehk ta küll wiimaks piiskopist pahandatut saanud, jälle oma ümberpöörja Dietrihi, Döönamünde abtiga ja piiskopi enesega sõbrali-kult ümber käiwat. Üks jagu risti wäge, kes juba mõne aja Liiwimaal oli olnud ja palju paganate wastu sõdinut, pööris Saksamaale tagasi, kellega ka Dietrih, kes kaua kodumaalt ära olnud, ühes läks ja ka oma sõbra Raupo enesega ligi wõttis. Mõlemad reisiswad nüüd suurema jau Saksamaad läbi ja läksiwad wiimaks ka Rooma linna, kus see abt püha isale, Innozenz III., ühte truut täädust andis, kuidas lugu Liiwimaal wiimsel ajal läinud, ja temale selle pääle Liivlaste würsti Raupot ette säadis, kui ühte neist esimestest, keda tema läbi ristikoguduse sisse wastu wõetut. Paawst näitis selle Liiwlastele kõige suuremat sõbrust, kuulas weel ükskord

*) Sest on tulnud see kõne wiis, kui wanast rahwast weel kuulda on: see Maarja maa! — ommeti ei tää n'ad ise seda mitte, kust saadit niisugune kõne wiis hakanud. W. a.

fõige Liivi rahwa olekut ja seisust järele, ja auustas Raupo teenistust wiimaks oma apostliku suuandmisega. Mis see Liivlaste päämees sääl oli kuulnud ja näinud, oli tema südame pääle väga sügawalt mõjunud, nõnda et need mõlemad ristirändajad paawsti sõbraliku soowi pääle weel mitu päewa häämeelega tema juure jäiwad. Kui n'ad wiimaks kodumaale tagasi hakkaswad pöörma, jättis Innozenz neid südamelikult jumalaga, ja tunnistas isäranis palju märkide läbi oma armastust selle Liivlase wastu üles. Ta andis Raupole ühe sündsä ja ilusa pitsati (Wappen), mis seitsme põhja tähega ehitatud oli, ja tunnistas seega, et tema, kui Liiwimaa sündinud würst, Saksä rüütlite ja suurtsugu meestega, kes tema maale sisse rändanud, täieste ühesuguse õiguste ja auu sees oli, kinkis temale reisi tarwis weel 100 kuld tukatit, õnnistas teda ja andis selle uueste asutatut ristikoguduse wiimaks Raupo isäraliku hoole alla. Wend Dietrich sai Innozenzi käest ühe piible raamatu, keda paawst Gregor isi oma käega kirjutanud; seda pidi ta, kui paawsti karjatse annet Liiwimaa piiskopi Alberti kätte andma. Rõõmsä meelega pööraswad mõlemad sõbrad Saksamaale tagasi, ja kui n'ad Baltia mere randa jõudiswad, leidsiwad nemad säält kolm laewa, kes ristirändajatega Riiga tahtiswad purjutada, kellesä nemad ühes kodumaale läksiwad.

Piiskop Albert oli selle wahe ajal Pologzi ja Gerziki*) würstide wastu sõvides juures hädas olnud, ja sellepääle Saksamaale läinud, säält enesele uusi ristisõitjaid otsima. Tema äraoleku ajal ühendasiswad endid Littawilased Liivlastega ja läksiwad waewalt kinnitatut Riia linna pääle. Sakslastele läks seekord küll korda, waenlasti linna päält tagasi kaitsta, aga nende lugu ei saanud weel mitte paremaks, waid selle läbi koguni

*) Gerzike oli üleweel Düüna ääres, praeguse Selburgi kohal; Pologz on praegu oma koha pääl. B. a.

pahemaks, et mitmed waprad sõamehed, kes juba kaua aega Viivlastega sõdinut, kodumaale igatsesiwad ja wiimaks rüütli Arnold von Meindorpi ja Bernhard von Seehauseniga tagasi läksiwad. Düünamündes tuliwad neile juba need eesnimetatut kolm laewa wastu. Nus julgus ja lootus ärkas jälle Riiglaste sees, ist-ärantis, et nende paljude juuretulijate seas ka need ammu igatssetut faks ristirändajat, abt Dietrich ja Kaupo oliwad. Nende jutustused Koomast, ja südamelikust wastuwõttest püha isa juures, äratasiwad suurt rõõmu igatihe juures, ja seda julgemalt oliwad nemad nüüd walmis, kõige tulewate hädadele wastu panema. — Eesnimetatut kodu reisijate lugu, kes Diehtrich ja Kaupole wastu tuliwad, oli nende reisi pääl wäga imelikult läinud. Pärast seda, kui nemad mere pääl palju tormi ja mere häda kannatanud, saiwad nemad Gestimaa randa aetut. Gestlased ei tahtnud neid mitte rahuga oma teed minna lasta, waid läksiwad kilmne suure riisumise laewa ja kaheteistkümneme weikse paadiga nende pääle, et nemad neid ära pidiwad tapma ja waranduse ärariisuma. Säääl läks siis üks tuline taplus lahti, kus juures krist-lased oma pääsmiseks kõiki oma jõudu pruukisiwad. Ühe riisumise laewa lastisiwad nemad wee põhja ja tap-siwad palju Gestlast, kuna teised mere lainetes surma leidsiwad. Üks teine Gestlaste laew sai raud haakidega Sakslaste laewa külge kinni püütut, ja laewa mehed, kes järelejäämata oma surma nägiwad, kargasiwad enne-mine wette ja saiwad oma wendade silma al kolebal kombel otsta, kui et n'ad endid kristlaste mõegaga oleks tappa lastnud. Kõle ehmatuse langes nüüd järele jää-nud Gestlaste pääle, n'ad tõmbasiwad omad purjud ülesse ja katsusiwad aga, et n'ad ruttu minema saiwad. Saks-lased ei läinud neid mitte enam taga ajama, waid sõit-siwad rahul oma teed edasi; ommeti oli neil aga suur puudus ja tibe nälg oma laewa pääl. Waenliku randa ei julgenud nemad mitte maale tulla, toiduse wara ja

weesti oli peagaegu üsna otsas ja hiline sügise tõi libedat külmuft. Üks uus juhtumine rohkendas weel nende häda. Nemad leidsiwad waenliku maa kaldalt 50 Sakslast, kelle laew lühikese aja eest hukka oli läinud, keda tänini säält maa rahwas weel mitte ei olnud leidnud ja wõtsiwad neid wennaliku armastusega oma laewa pääle. Dmmeti oliwad selle juure kaswamise läbi nende toidu warandused lühikese ajaga hoopis otsa saanud, ja ei jäänud neile muud järele, kui nälga surra. Õnnekohe juhtusiwad nemad ühe suure kauba laewaga kokku, kus kõiksugu toidu warandust küllalt oli; säält saiwad nemad seda muist osta ja muist kingiti neile, ja nõnda oli nende häda lõpetatud. Sügisesed tormid läksiwad aga kängemaks ja wiskasiwad nende laewa kaua mere pääl ümber, nõnda et ta sagedaste Rootsi kiwileses rannas hukka pidi minema. Wiimaks saiwad nemad Gootlandi saarele Wisbi sadamasse, kus nemad mõne aja omast mere hädast puhkasiwad. Üle talwe ei tahtnud nemad sinna mitte jääda, waid püüdisiwad, niikaua kui meri weel lahti oli, Saksamaa randa jõuda. Sellepärast wõtsiwad nemad toiduse wara rohkestes ligi ja läksiwad uueste reisi pääle. Sälle oli neil tormidega palju kannatada ja saiwad wiimaks Daani randa aetut. Säält ei wõinud nemad enam merd mööda edasi minna, sest et kange külmus pääle tuli; sellepärast pidiwad nemad oma laewa jää sisse jätma ja õnne tänama, et n'ad isi eluga pääsnud oliwad. Nemad wõtsiwad omad asjad laewast ligi ja läksiwad pikuti randa maad mööda, kunni n'ad Saksamaale jõudsiwad.

Piiskop Albert wiiwitas weel ifka oma tagasitulekuga ja Riia linna ähwardasiwad uued hädad. Rasktuhat Littawilast läksiwad Gestimaale riisuma. Nemad läksiwad Riiaft mööda ja näitasiwad Riiglastele kawalal wiisil sõbrust; warsti tuliwad aga Riiglastele täädused kõrwu, et Littawilased nõuu pidanut, Gestimaa riisumise järel ka Riia pääle hakata ja seda ära häwitada.

Üks Sengallide wanem, nimega Westhard, kes sellest nõuust kuulnud oli, läks Riiga ja maenitses Sakslast, kawala Littawite pärast ette waadata ja kutsus neid enestega seltsis oma wana waenlaste wastu sõdima. Riiglastel oli kül oma wäikse hulgaga wäga wähä niisuguse asja pääle lusti; Westhard mõistis neid aga kõiksugu meelituse läbi sõa nõu pääle pöörda, lubas õige palju Sengallisi sõtta tuua ja palus Sakslaste käest aga mõned sõakunstis tuttawad mehed, kes sõawäge mõistawad juhataada ja taplusele jääda. Nõnda lubati siis tema seltsi heita; enne pidi tema aga igast Sengalli kantsist ühe mehe Riiglaste kätte pandiks tooma. Sellega oli Westhard rahul, läks koju tagasi ja tuli warsti nõutut pantidega ja kaunis suure hulga Sengallidega tagasi. Temaga ühendasiwad endid nüüd piiskopi õppinud sõamehed mõegawennad, ja rüütel Konrad Ütskülast oma meestega. Ka palju teisi Sakslast, kes iial Riiaist wälja wõistwad minna, lätsiwad nendega ühes. Ühe mäe jalal, mis Ütskülast põhjapoole minewa maantee ääres seisis, säadis see kofku seltsinud hull ennast waritsema ja otis jään Littawi rööwlite tulekut. Tarwilised salakuulajad said Toreidasse jaadetut, et nemad seda teed järele pidiwad uurima, kust Littawid tagasi pidiwad tulema ja selle üle täädust tagasi tooma. — Littawite riisumine oli õnneks läinud; ülenagemata hulga elajate ja hobustega tuliwad nemad Gestimaalt tagasi, sellega ühes nemad ka hulga Gesti wangisi ühes wedasiwad. N'ad tuliwad pikamisi ühest Liwi külast teise ja kui n'ad Toreida kohta oliwad jõudnud, jäiwad nemad ühte külasse wõmajale, mis Kaupo kantsi, Rubeseele päralt oli, lootes, et nemad Liwlastega sõbruses ja rahus pidiwad olema. — Kaupo oli selle eest hoolt kannud, et tema rahwas Littawide käest selgeste wälja oliwad pärinud, misjugust teed n'ad säält jaadid edasi pidiwad minema, ja seda siis Sakslaste salakuulajatele

täada andma; nõnda saidad siis ühendatud Riiglased ja Sengallid täada, et nende waenlased üle Roodenpoisi Üksküla päale wälja tahtsiwad minna; sellepärast pididwad nemad ka otse jäält ligidalt mööda minema, kus n'ad praegu waritsemas olidwad. Röömsa meelega kuulsiwad n'ad seda täadaandust, ja kõik sai tapluse tarwis walmis saätut. Warsti tuliwad ka Littawid, kes endid kahte jaosse olidwad jaganud ja wangid kõige muu saagiga eneste kestele wõtnud. Wäga sügawa lume pärast kõndisiwad nemad kõik pikas reas ükssteije järel. Ühekorraga märkiisiwad esimesed, kui n'ad Sakslaste ja Sengallide ligemale jõudsiwad, wärskid jälgi lume pääl, ja arwasiwad warsti, et neid kusagil pidi waritsutama; sellepärast jäiwad n'ad seisma, kunni nende seltsimehed saagi ja wangidega nende juure jõudsiwad. Kõik pidasiwad nüüd lühidelt nõuu ja saadsiwad endid warsti tapluse tarwis, kui ühe kiilu wiisi walmis. Seda nähes saidad Sengallid nõnda hirmu täis, et n'ad sugugi enam ei julgenud päale hakata, waid ennemine nii pea, kui võimalik, ühe kindla loha päale tagasi taganeda. — Seda pidasiwad Sakslased aga suureks häbits, ja mõned neist pöörisiwad endid Üksküla Konradi poole, selle palwega, ommeti warsti nende ristikoguduse waenlastele päale hakata; see olla ühe Sakslasele auusam, ennemine sõa wäljal kuulust surma surra, kui kõige oma rahwa häbits põgenema panna. Konrad oli ka selle poolt ja kihutas niikohi oma wäikse hulgaga ilma kartuseta Littawite wäe kiilu päale. Kiuutel ja tema hobune olidwad pääst jaluni hiilgawa terase riidega kaetut, nõnda ka kõik enamad tema seltsimehed; kui nüüd Littawid niisugusti raud mehi enda kestel nägiwad ümber tapwad, ilma, et neisse kõigewähimat wõis puutuda, sest et nende raud riie neid kõikide hoopide eest warjas, — tuli nende päale üks suur ehmatatus ja ebausklik kartus, niisuguste hiilgawa terasest meeste

eest, et n'ad kui tuul igale poole põgenema panivad. Nüüd alles julgesivad Westhard ja Sengallid ka wälja astuda, nõnda, et Littawid kõigist küllest sisse saiwad piiratud, kelle põgenemist pääle selle sügaw lumi weel väga kinni pidas, kunni nemad wast wiimse meheni maha saiwad tapetud. Wangistatut Gestlastele ei antut ka mitte armu; Liwlaste ja Sengallidele oltwad n'ad süda waenlased alati olnud ja Sakslaste sisse tulijatele otstast saadid niisamma wäha truudust ja nende poole hoidmist näitnud; sellepärast saiwad n'ad enamiste Littawitega ühes ära tapetud. Wiimaks saiwad need mahalöödud weel ükskord üle riisutut ja wõitjad läksiwad armamata elajate, hobuste, riiete ja sõariistade saagiga koju tagasi.

Wiimaks jõudis piiskop Albert kewadel 1204 ühe ristisõitjate hulgaga Riiga tagasi, ja siis hakkasiwad jälle uued werised sõdimised. Ika ja ika langesiwad Liwlastes omast piiskopist ära, nõnda et tema seda wiimaks tarwis nägi olewat, nende kantsi Ascheraadis ja Lenewaadis sõariistadega ära wõtta. Ta põletas need kantsid maha ja häwitas ümberkaudse maa tule ja mõegaga. Aga ka seegi ei toonud temale rahu, nõnda et tema terve eluaeg üksnes, kui üks järgest kestaw alaline sõda on olnud. Säl juures oli Kaupo temal truuste nõuu ja teoga abiks. Tema oli ka ennast oma Koomas käigust saadid kui üks tõsine ristiinimene ja uswendade truu sõber igal pool ülesnäitnud, ja wiimses sõdades nende kõrwas oma tagasilangejaid ja kawalaid kodumaa inimest nühelba awitanud. Selle eest ärkas aga Loreida Liwlaste hullas tema wastu üks väga suur tagakiusamine ja wiha, misses würsti oma lähemad sugulased need päämeheid oliwad. N'ad tegiwad temale kahju, kus nemad aga ial wõisiwad, langesiwad tema küladesse ja häwitasiwad neid maa taha, riisusiwad temal wilja põllult, lõhkusiwad tema mesipuud, mis selle wana Liwlaste suurem jagu

warandusest oli ja tegiwad temale igapidi waewa, nõnda, et ta wiimaks omast Koiva jõe kaldal kantsist wälja pidi minema ja Riiga, oma usuwendade juure põgenema. Rubeseele kants ja selle päralt maad ja külad saiwad nüüd tema pagana usku sugulastest ära wõtetut, mis nüüd sest ajast kangeks Liwlaste pagana usu eeskantsiks sai.

Nõnda muutis ennast Riia linna ja Loreida Liwlaste wahel väga waenlikuks, kus juures wiimsed, kus aga iial wõimalik oma wiha Sakslaste, kui ka oma enne auustatut würsti wastu wälja walada püüdsiwad, kus juures sagedaste werd walati. — Siis wõttis piiskop Albert aastal 1206 ette, kui ta Düüna Liwlasti rahule oli sundinud, Loreida Liwlasti nende kawaluse ja truuduse rikkumise eest, werise nuhtlusega karistada ja neile kätte maksta. Ta kutsus Sengallid enesele abiks, sest et ta täadis, et nemad Loreida Liwlastega alalises wainus elasiwad, mis järel Westhard ka mitte aega ei wiitnud, waid selle kutse pääle suure hulga oma rahwaga Riiga ruttas. Sakslaste ja Sengallide ühendatut wägi läks nüüd Raupo walitsuse al Koiva jõe ääre, ja kui n'ad sinna kaldale saiwad, siis jagasiwad nemad endid kahte jaosse. — Üks jagu läks neist Liwlaste pääwanema Dabreli kantsi wastu, — mis Rubeseele ligidal ja nõndasammuti Koiva kaldal seisis, — Raupo läks aga teise wäe jaoga isi enese kantsi wastu, kust ta oma pagana usku sugulased wälja tahtis ajada. — Kui nüüd need, kes endid kellegi sõda wastu ei olnud walmistanud, sõawäge nägiwad sinna tulewat, siis tuli suur kartus nende pääle, ja mõned aga nende seast julgesiwad kantsi walli pääle minna seda kaitsma. Mitmed kargasiwad kantsi tagumisest küljest walli päält maha ja põgenesiwad metsadesse, mis sel ajal mõlema Koiva kaldal kunni mereni, kaswasiwad ja põgenejatele julgeid pelgu paiku andsiwad. Rubeseele sai kristlaste wäest tormiga ära wõtetut,

kantsi kaitstjad väljaspoolt sifemise hoonetesse tungitut, kuhu wõitjad neile pääle läkfiwad ja arwata 50 Liiwlast maha tapfiwad, kust elusse jääjad tulise rutuga waewalt weel ärapõgeneda wõisfiwad. Riisumise luba anti nüüd kõigile kätte, ja kui midagi enam riisuda ei olnud, pistis see waper Liiwlaste würst, kui kül werise südamega, isi oma ükskord nii kalli lossi põlema, et see enam teistkorda tema waenliku wendade kätte ei pidant langema. Kui need teiselpool seiswa Dabreli kantsis olewat Liiwlasted, kes niisammuti kitsikusse oliwad tungitut, nägiwad, et Kubeseele kants tuleleekis seisis, tuli suur kartus nende pääle, et neile ka niisammugasugune lugu kätte pidi tulema. Wanem Dabrel kutsus kõik Liiwlasted enese ümber kokku, kes sääl kantsis oliwad ja maenitses neid wapraste oma ümberpiirajate wastu panna, kes selle wähe ajal Kubeseelest palju abi juure oliwad saanud. Kindluse wärgid saiwad kangeste meestega täidetud, kus Liiwlasted meelearahetwa kangustusega wõitlesfiwad, nõnda et pääletormaja ja ümberpiiraja wägi weriselt tagasi sai löödü. Kartus, et nemad kui wabad mehed, kristlaste sulasteks pidiwad saama, nõnda ka wihawaen neist ära langenud Raupo wastu, oliwad Liiwlaste wõitluse julguse kõige suuremad kibutajad. Mitukorda uuendas Raupo tormijooksu Dabreli kantsi pääle, sai aga igakord ümberpiiratute tulise wastupaneku ja selle kindluse tugewuse läbi tagasi löödü. Sääl wõttis see Liiwlaste würst nõuuks, seda kantsi mõne julge mehe läbi tagumisest küljest pääle hakkata ja neid ühe uue tormiga eestpoolt küljest awitada. Ka see plaan läks tühja, sest Liiwlasted walwasiwad igalt poolt hästi järele; eestpoolt külje tormijooks sai nõnda kui kõik endised, tagasi löödü, ja mõni ülearu julge mees aga, kes tagumise kantsi külje pääle kalju mööda üles julgenud ronida, pääsis weel oma wäe juure tagasi. See kindlus nähti setskorraks ärawõitmata olewat ja

laagerbus sai järele jäetut. Raupo mehed hävitasiwad kõik selle ümberkaudse koha lagedaks, et vähemalt selle läbi oma vihatut waenlastele kätte maksta ja põbrašiwad siis kodu poole tagasi. Riia ligidal sai kõik riisutut saak ära jagatud, mis pääle Westhard oma jao saagi ja Semgallidega oma koju tagasi läks.

Kui küll see sõjakäik üleüldse mitte õnneks ei läinud, siis saiwad Loreida Liwlasjed ommetegi selsammal aastal piiskopi Alberti poolest sõnakuulmise ja rahule sunnitud. Polozki würst oli nimelt Düüna maale sisse tunginud ja piiras Kirchholmi kantsi ümber, kus juures Loreida Liwlasjed temale kõige jõuuga abioks oliwad. Kui Polozkid tääda saiwad, et Sakslasi jälle uueste laewadega seia maale oli tulnud, läksiwad nemad oma maale tagasi ja jätsiwad omad Loreida seltšimehed Sakslaste armu ehk hirmu hooleks. Liwlasjed saatsiwad hirmu pärast, praegu suure hulga sisse tulnud ristisõitjate eest saadikuid piiskopi juure, kes temalt rahu ja kristliku õpetajaid pidiwad paluma. Albert wõttis neid waljuste wastu ja pani neile kõik seda paha ette, mis nemad Riiglastele oliwad teinud, nõnda ka, kuidas nemad oma truudust ja rahu rikkunud, ja kuidas nemad oma würsti ja wenda Raupot wihtanud ja taga kiusanud, üksnes aga sellepärast, et tema enne neid kristlaseks saanud ja armastuse ja truudusega oma kristliku Saksa wendade poole hoidnud, ja ei wõtnud selle põhja pääl nende rahu pakkumisi mitte wastu. Liwlasjed oliwad selle üle väga ehmatand ja saiwad selle tarwis uued saadikud Riiga saadetut, kes weel kibedamalt rahu ja ristiuse õpetajaid pidiwad paluma, mis pääle siis piiskop neile kats oma kõige hakkajamat preestrit ristiuse õpetajaks saatis.

Preester Aleksander läks Metsepoole, armata Salatsi kohta, kuhu ta ühe kiriku ehitas ja palju Liwlasti ümberpööris; preester Albrand läks jälle Loreida, kus ta jutlust tegi ja rahwast ristas, ja seda maad

mõlemil pool Koiwa ääres kihelkondadesse jagas, kuhu ta Rubeseele kantsi waremete kõrwa ühe kiriku ehitas. Mlobrandi töö sai preestri Daanieli läbi nii õnnerikkalt edasi saadetut, et mitte üksi kõik see Loreida Liivlaste hult ümberpöördut ja piiskopi warju alla heidetut sai, waid et ka Liivlaste wanemad Dabreli kantsis endid ristikoguduse juure pöördä lastsiwad. Warst sai ka kõik see Loreida maa Alberti walitjuse alla. Sisserändajad tungisiwad nimelt piiskopi pääle, et tema neile, kes sõdades ja taplustes temale truuks jäänud, kolmandama osa Liiwimaast nende waewapalgaks pidi andma. See nõudmine näis temal ka õige olewat, ja andis selle maa jagamist ordurüütlite hooleks. Nemad tegiwad ka seda, ja palusiwad siis piiskopi, kui oma isa ja wanemat, et tema neist kolmest jaost esiti taks oma jagu ära pidi walitjema; nemad isi ja teised nende Saksja wennad saaksiwad selle ülejäänud jaoga rahul olema. Albert wöttis nüüd esiti kõik selle maa, mis Koiwa ümber tema sõbra Raupo päralt olnud, see on, kõik Loreida maa jaod enese alla ja sai, kui rüütlid oma maa jaod endile wälja oliwad walitjenud, weel kõik Metsepoole maa, Salatsist kunni Pernuni, enesele. Igale poole nende maade sisse saiwad waimulikud läkitatut ja rahwa ümberpöörmist suure tulidusega edasi aetut.

Kolm aastat aega ei tää meie sellewahel Raupost midagi, näeme teda aga suwel 1210 kui piiskopi truut sõpra, jälle tegew olewat. Tema oli selle wahel oma sugulastega, kes ka suuremalt jaolt kristlasteks oliwad saanud, ära leppinud, linnast wälja läinud ja oma eluasest jälle wana kodumaale asutanud. — Ka need wiimsed kolm aastat oliwad Albertile üks alaline sõda aeg olnud, mis temale mitte igakord õnneks ei läinud; sellepärast wöttis ta nõuiks; kewadi 1210 uueste Saksjamaale reisida ja säält abi otsida. Mitmed rüütlid ja muud sõamehed läksiwad temaga seltsis

selle sõidu pääle ja Riia kantsi jäi aga weel üks wäga wäike jagu wäge järele. See tuli ümberkaudse rahwastele kõrwu, mis pääle nüüd kõigist küljest selle mahajäetut linna wastu nõuu peeti. Mõned Aidi-
 münde Liitlased, kes juba ammugi ristitut, aga ka-
 wala meelega jälle oma pagana usku tagasi langenud
 olivad, läksiwad riisujate Kuurlaste juure, andsiwad
 neile praegusest Riia linna wäe nõdrusest täädust ja
 püüdsiwad neid igapidi Riiglaste wastu sõale üles-
 kihutada. Nende püüdmine läks warssi lorda, sest
 Kuurlased kogusiwad endid suures hullas kokku ja
 läksiwad oma rööwli laewadega, kui üks pime, must
 pilw Düüna suhu meresse. Mõned Saksamaale ta-
 gasiminejad laewad, kes Düünamiunde kloostri juures
 ankrus seisiwad, jätsiwad nemad puutumata ja sõitsi-
 wad wõimaliku rutuga Düüna jõge mööda ülesse, et
 nemad linnale enne wõisiwad kaela langeda, enne kui
 nemad nende tulekust kuidagi wiisi täädust saiwad.
 Ommeti saiwad Sakslased mõne kalameeste läbi, kes
 hirmu pärast Kuurlaste eest linna olivad põgenenud,
 nende tulekust enne täädust; warssi sai tormi kell
 hüüdma pantut, mis pääle kõik waimulikud, ordu-
 riüütlid, kodanikud ja sulased, ja ka koguni naisterah-
 was sõariistad kätte wõtsiwad, linna wärawast wälja
 tõtasiwad ja ligitulejaid waenlasi Düüna kaldal oota-
 siwad. Range kiwide wiskamisega, wiskamise masinate
 läbi, saiwad Kuurlased wastu wõetut; tuliwad aga
 siiski maale ja tungisiwad kunni esimese walli ette,
 kuna igauks ühte kahest laua tükist kokkupantud kilpi
 oma ees hoidis, keda aga, et see wäga raske oli, mitte
 käes ei kantut, waid ühe nuia warre külgi oli toeta-
 tut. Selle esimese walli juures, mis linna wärawa
 taga lausa wälja pääl seisis, hakkas Kuurlaste ja
 Riia kiwiwiskajate wahel kange taplus, kelle juure
 weel üks selts Sakslastele truuiks jäänud Liitlasi
 ühendasiwad. Wõitus jäi kahtlaseks; Kuurlased läksi-

wad oma sõiduriistade pääle tagasi, kinnitastiwad endid säääl söögi ja joogiga ja sõdistiwad pärast kunni õhtuni edasi. Nemad nägiwad aga warsti, et nemad selles wiisiga midagi wõita ei wõi ja wõtswad sellepärast nõuuks, puu hunkuid linna müüri ääre ülesse laduda, põlema panna ja linna majasid seespool müüri nõnda tulehädasse ajada. Selle töö juures ei wõinud nemad aga mitte oma kilpisi pruufida ja sellepärast langes üks hulk puufandjaid, niihästi linna müüride pääle säätatut wibupüsside lastjate noolidest kui ka kiviwiiskajate kividest. Siin juures tegiwad Kuurlased nõnda, et nemad iga ühe oma wendade pää, kes haawatut maha langesiwad, täieste otjast ära raijusiwad, et n'ad mitte eluga waenlaste kätte ei pidand juhtuma. Dmmeti sai siiski üks suur tuleriit kokku kantut ja pidi praegu põlema süütatut saama, kui kimbatuse sees linna rahwale Kirchholmist ilma ootamata abi tuli. Kirchholmi Saksused, kes oma wendade hädast oliwad kuulnud ja rutuga neile appi tõttanud, sõitsiwad ratsa Wana mäest mööda, näitastiwad waenlastele ähwardades oma mõekasi ja läksiwad siis ühest teisest wärawast linna sisse; Kuurlased taganestiwad aga müürist nüüd eemale, korjasiwad omad surnud kokku ja läksiwad oma laewadega üle jõe teise poole kalda pääle, kus n'ad kolm päewa puhkasiwad ja omad surnud maha matsiwad, kelle üle n'ad suurt kaebdust tegiwad. Säääl saidwad n'ad Toreidast ühekorraga abi; sest waevalt oliwad sääalatsed Liwlaste tulekust tääda saanud, kui nende wana waen jälle Sakslaste wastu üles ärkas. N'ad tuliwad suures hulkas sinna ja ühendastiwad endid Kuurlastega, et see wihatut linn jeda usinamalt ära pidi häwitatut saama. Ka teisest poolt küljest tuli weel mehi juure, niihästi Düünamaalt ja Idumeast tagasi langeja Liwlastest, kui ka Semgallidest; sest kõik tabtsiwad käes olewast Riia linna hukatusest kasu ja osa saada. Sellepärast

läks võitlus uueste põlema, aga enamiste Düüna jões laiali seiswa saarte pääl; ommeti pööris see asi warsti Riiglaste poole õnneks, sest et neile ka uued hulgad appi tuliwad. Kaupo juure oli see täädus Kuurlaste pääletulekust niisamma ruttu jõudnud, kui tema ärataganenud Toreida rahwa juure; sellepärast kogus tema omad sõbrad ja sugulased, ja ka truuis jäänud Liwlasted rutuga kokku ja läks nendega Riiga. Dö pimeduse warjul läks tema linna sisse ja sai rõhutat Riiglastest suure rõõmuga vastu wõetut. Nüüd tuliwad ka need ristisõitjad, kes oma laewadega Düünamiündes ankrus oliwad seisnud ja mööda sõitjaisi Kuurlastest puutumata jäänud, selle tääduse pääle, et linn hädas oli, jälle linna tagasi, kelle ees otjas rüütel Markward oli ja ühendasiwad endid waenlaste nähes teiste sääl olewa orduwendadega. Ka Konrad von Utsküla tuli ühe truuis jäänud Düüna Liwlaste hulgaga nende juure. Linna ligi lastis ta ühe lageba platsi pääl toredat sõariistade mängu pidada ja ühendas ennast siis teiste Riiglastega, kes suure õiskamisega neile linna wäravast vastu oliwad tulnud. Nüüd tundsiwad kristlased endid tugewad küllalt olewat, awalikult waenlastele vastu minna, läksiwad sellepärast nende laagre lähidale ja hüüdsiwad neid wälja sõdima; Kuurlased oliwad aga mitme kahju läbi, mis n'ad wiimaks kautanud, kui ka oma wastaste suurt hulka nähes nõnda araks läinud, et nemad enam sõdima ei hakanud, waid mõne päewa pärast oma teed läksiwad. Tagasi langenud Liwlasted said aga uueste sõnakuulmisele sunnitut.

Et endid tulewal aegul niisuguste pääletulekute eest kinnitada ja häda sees abi leida, wõtsiwad Riiglasted nõuiks, niipalju kui iial wõimalik, ümberkaudse würstidega rahu säädusi ja lepinguid teha, ja saatsiwad selle tarwis rüütli Ruudolph von Seeriko mitme seltslasega Polozki würsti juure, et ta temaga ühe

festwa rahu ja lepingusjääbuse pärast kaupa pidi tege-
 ma. Saadikud läksivad üle Wönnu kantssi, juhtusi-
 wad sääl juures aga suure häda sisse, sest sellel ajal
 oli üks suur hull Gestlasi sinna kohta riisuma tulnud,
 nõnda et Ruudolhw von Seeriko oma seltslastega
 sooja hingega aga nimetatut kantssi põgeneda jõubis,
 kus tema rüütli Bertholdi poolt, kes juba kauemat
 aega ennast Wendide juures ülewel pidas, suure rõõ-
 muga wastu sai wõetut. Sääl säeti siis, mis iial
 wõimalik oli, waenlase wastupanemiseks, kes sellepääle
 warsti kantssi ette tuli ja sinna pääle tormi jooksmas
 hakkas. Wäiksel kantssi wäel oli rasket tööd, Gestlaste
 suure hulga wastu pidada, sest oodatut abi, keda
 Berthold Riias Gestlaste tuleku ajal oli palunud, jäi
 ikka weel tulemata. Kül tegiwad ka Sakslaste pete-
 rellid wõi wiskamise masinad Gestlaste seas palju
 kahju, ja ka wastastiku sõas oli mõnigi neist otja
 saanud, aga siiski ei jätnud n'ad oma ümberpiiramist
 järele, waid wedasiwad põhjatu hulga puid kokku,
 paniwad neid põlema ja waewastiwad nõnda kantssi
 kaitsejaid tule ja suitsuga libedaste. Sääl juures
 ehitasiwad nemad endi warjaks puudest imelikud tormi
 katustjed, keda nemad kõige juurikate ja okstega metsast
 wälja rebisiwad ja wallide ees kunstlikult kokku sääd-
 siwad ja ülesse tornitasiwad. Oma nõnda warjatut
 kohtadest tegiwad nemad laagerdatutele wiskodade ja
 peterellidega wäga palju kahju, nõnda et nende hull
 nähtawalt kokku sulas. Sääl kõlas wiimaks täädus,
 et üks tugew selts Riiglasti tulemas olla. Bertholdi
 saadiku hooletuse läbi oli see täädus alles kolmanda-
 mal päewal Riiga jõudnud. Riipea ehitasiwad endid
 orduwennad ja palju teisi ristisõitjaid teele ja tuliwad
 Wönnu poole. Raupo tuli ka ühe suure hulga Liw-
 laste ja Lätlastega ühes, kellel tuline himmu oli, oma
 päris waenlaste Gestlastega sõa wäljal karmupidi
 kokku minna ja neile wana wiha kätte maksta. Seege-

woldis pidaswad nemad finni, kus n'ad wäähä pidiwad puhkama, kui nende tulef tuule kiirusega kunni Wönnu läks, kus Gestlased paremaks pidaswad, niisuguse lou asemel kantsi laagerduse sinna paika jätta ja üle Roiwa põhja poole tagasi minna. Nende tee läks siis pikuti Usti= wõi Burtniku järwe äärt mööda edasi, Läti Beweri kantsist mööda Gestimaa poole, kus nemad esimese öö lõuna pool Imeri jõge, ühe selle tee ääres seiswa wäikse järwe ääres puhkaswad. Selle wabel oli Berthold von Wenden ja Ruudolhw von Jeeriko Raupo ja tema rahwaga, kelle hulkas ka seekord Raupo ainus poeg Berthold oli, endid ühendanud ja ajaswad tulise rutuga ees töttajaid Gestlasti taga. Need oliwad praegu omast öökorterist ülestõusnud, kui nende tagaajajad suuremalt jaolt sinna järwe ääre jõudsiwad. Nüüd saadeti äraminewa Gestlastele salakuulajad järele ja isi jäiwad nemad sinnasamma paika puhkama ja sööma, kust Gestlased praegu ära oliwad läinud. Salakuulajad saiwad aga wõlsi täadustega petetud, pööraswad warsi tagasi ja andsiwad laagerdawa wäele täada, et Gestlased juba üle Imeri jõe olemat läinud ja jäälpool täides pögenemises olla. Säääl tõusis ühekorraga üks üleüldine kihu Riiklaste ja Lätlaste seas, kes seda täadaandust wäga kergeste uskusiwad, ja see tuline himmu, oma päris waenlast ära kautada, nõnda, et neil kusagil enam rahu ei olnud. Warsi tahtsiwad n'ad neile järele kihutada, ehk neid endid küll wäähä oli. Sellega ei olnud aga Raupo ega Sakslased koguniste rahul, ja tegiwad kõik, mis wõimalik oli, neid läbemataid tagasi hoida, et n'ad weel wäähä ootama pidiwad, kunni Riiglased neile järele jõuaksiwad ja kõik nende wägi koos oleks, et n'ad siis seda suurema jõuuga waenlaste pääle wõiksiwad langeda ja wissiste wõitu saada; ommeti oli kõik asjata, sest see hää nõnu sai tühjaks arwatud ja otsekohse edasiminekulale walmistatud. Kui nüüd see

Liivlaste päämees oma Saksa sõbradega seda nägi, siis pidasivad nemad seda ka auu asjaks, oma hullu-
 julge seltslastega ühes minna, kes pääle seda nüüd
 weel nii targad kül oliwad ja Sakslasi ees otjas
 minna lastsiwad, et neil siis selle järel aega oleks, kui
 Sakslaste päälehakkamine hästi lähäb, põgenejaid taga
 ajada, ehk kui mitte, siis isi kergeste põgenema lipata.
 Salakuulajate kerge jutu läbi julgeks tehtut, tõttas
 nüüd Kaupo oma seltsiga mureta Imeri jõele, kuna
 ta Gestlasi weel kaugel arwas olevat — kui äkitselt
 terve waenlaste wägi korrallises sääduses metsadest
 wälja tuli ja terve jõuuga wäsinut tagaajajate pääle
 langes. Üleüldine ehmatuse tuli Kaupo rahwa pääle; om-
 meti tõmbas sel kõige kardetawamal silmapilgul ordu-
 rüütel Arnold risti lipu kätte, keerutas seda julgeste
 ja surma kartmata, tuuldes, ja hüüdis oma seltslaste
 poole: „Jäägem kokku, Saksa wennad, waadake, kas
 meie wõime pagana hulladega sõbida! Ärgem mitte
 nende eest põgenegem, et seega häbimärki meie rahwa
 külgi ei jää!“ See hüüdmine mõjus; meele ära heitwa
 waprusega langes Sakslaste hulgate, kelle hullas ka
 Liivlaste ülemad ja julgemad mehed oliwad, kõigest
 küljest pääle tormawa Gestlastele wastu, mis järele
 üks hirmus tapmine tuli. Kaupo poeg Berthold, üks
 waper ja auusa meelega noormees, keda isa wäga ar-
 mastas, kui ka tema mehine wäimees Waane wõitle-
 siwad wahwaste oma wana isa kõrwas; surma pääle
 haawatut, langesiwad mõlemad maa pääle maha. Men-
 dega ühes langesiwad ka mitmed mõega rüütlid ja
 palju piiskopi sulasid; juba näis kõik kadunut olevat,
 kui järeltulew suur Liivlaste wägi kitsikusse aetut
 Sakslasi uue lootusega finnitas. Ommeti oliwad
 Liivlased endid alles waewalt niikaugesele sõaplatssi
 juure ligistand, et n'ad näha wõisiwad, kuidas lugu
 sääl oli, kui n'ad korraga ümber pööriswad ja häbe-
 mata wiisil põgenema paniswad, niihästi Sakslasi,

tui ka oma wana würsti, keda n'ad isi surma sisse oliwad ahwaldanud, sinnasamma paika kõige suurema häda sisse maha jättes. Neid oli aga weel katküm- mend meest, kes sest waprast hulgast üle oliwad jää- nud; ehk nende hull küll wäike oli, läks neil siiski korda, endid kiilu wiisi kokku tungida ja alalise wõit- luse al Imeri metsadest tagasi minna. Selle tagasi- mineku juures oli üks Briisimaa mees, Wikbold nimi, isjääraniis hakkaja: oma hobuse wileduse pääle toetades ruttas ta kord edasi ja kord tagasi, raijus siin ja säääl kitsa metsa teede pääl üfsiku waenlaste pihta ja päästis nõnda mitmed oma seltslased nende käest. Korruga langes Kuudolhw von Seeriko, ühe Gestlase odast raskeste haawatut, maha, säääl tõttas Wikbold temale appi ja awitas teda jälle hobuse selga ja andis teda ette tõttawa seltsimeeste hooleks, kuna ta isi jälle wõitlusesse tagasi pööris. Laialt oli see koht põgene- jatega täidetut, kes Gestlastest taga aetut, muist wangi wõetut ja muist maha tapetut saiwad. Seesamma lugu tuli ka õnnetuma Lätlastele kätte, kes jala oli- wad sõtta tulnud ja langesiwad enamiste kõil ruttu järeltõttawa waenlaste kätte. Ka Liwlastest ja Saks- lastest, kes kõik ratsa oliwad, saiwad wäga palju tapetut ehk wangi wõetut ja Imeri poole tagasi wiidut, kus n'ad üht piinamise surma pidiwad surema. Neljateistkümmne Sakslasest, kes Gestlaste kätte oliwad langenud, saiwad mõned hingega ära küpsetatud, teis- tel kiskusiwad nende piinajad riided seljast maha, rai- jusiwad mõekadega werisid ristisi nende palja selgade sisse ja kägistasiwad neid wiimaks surnuks. Werise südamega kogus see wana Liwlaste würst oma üle- jäänud Liwlased ja Lätlased Koiva ääres kokku, lei- nas ja nuttis oma langenud armastatut lapsi taga, ja wandus nende tapjatele werist kätte maksmist.

Kätte maksta, kätte maksta Gestlastele! — hüüd- siwad ka Riiglased, kelle wennad nende tapjate kätte al

omad hinged wälja oliwad õhanud. Enne kui aga uus sõtta minel kästile pidi wõetama, oli kõige esite hädast tarwis, teiste naabritega rahu kinnitada. Ruudolhw von Seeriko ei olnud, kuidas meie eespool juba nägime, oma saatust mitte täita wõinud, sellepärast sai nüüd üks teine rahusaadik Polozki würsti juure saadetut, nimelt rüütel Arnold, mõega ordu wend, keda meie Smeri juures, kui kartmata lipukandjat, tundma oleme õppinud. Tema tegi oma käigu õnnelikult läbi, kus juures ühe paraja maksu lubamisega, keda Liwlasted ehk nende asemel piiskop pidi maksma; — üks igawene rahu Polozkidega sai maha tehtut ja kinnitatut. Nüüd hakati üht kättemaksmise sõda Gestlastele asutama. Riiaist saiwad saadikud Liwlaste ja Lätlaste juure saadetut, kui ka kõikide nende kantside sisse Düüna ja Koiva ümber, selle kutsmisega, et n'ad kõigilt poolt rohkestes selle ettevõttest osa pidiwad wõtma. Roguni Biškwalased saiwad ligi kutsutut, mis pääle üks suur kari Wenelasi kokku kogusiwad, ja Riia wäega enbid ühendasiwad. Kättemaksmise jänus tuli wana Kaupo ja temaga ka Liwimaa wanemad Dabrel ja Nunnus, nõnda ka Ruffin, üks wägew Lätlaste päämees Sotelle kantsist (Burtniku järwe lähidalt) suure hulga wäega. Jõulu ümber 1210 hakkasiwad nemad minema, kõige ees nimetatut kodumaa rahwa würstid oma wägedega, ja nende järel Sakslased ja Wenelased oma karjadega. Nemad läksiwad Metsepoollest läbi, üle Salatsi mere randa mööda Bernu pääle, kus neid säälastid Liwlast, keda weel mitte viete ei tohtind usaldada, wägise sunniti ühe hulga pantisi (Geißeln) andma, et n'ad nende truuduse ja waitoleku pärast julged wõiswad olla. Nende sõawägi läks nüüd üle Bernu jõe ja tuli Gestimaa Sontagana (põhjapool Bernu mere lahet) maakonda; hirmuga põgenesiwad Gestlased eest ära, et waenlaste pääle tulekut oma küladesse ja kantsidesse täada anda;

ommeti niisamma ruttu olivad waenlased nende järel, jagasivad endid mitmesse jaosse ja möllasivad rööwimise ja tapmisega igal pool, kuhu nemad aga puutusivad. Mis neile iial kätte langes, sai ära häwitatud ja põletatud, üks lõpmata hulk elajaid ja hobuseid saagiks kofku aetut ja sadasid inimeisi tapetut ja wangiiks tehtut. Palju neist õnnetumaist põgenesivad metsadesse ehk mere jõe pääle, kust nemad aga mitte enam oma ärarikutut elukohtadesse tagasi ei julgenud tulla ja külmasivad koledal kombel sinna paika. Siis alles, kui juba kolm kõige tugewamat Gestlaste kantsi Sontaganas ära wõidetut ja põletatud olivad, arwasivad ärarikujad Gestlastele küllalt kätte maksnud olewat ja läksivad neljapäewase rööwimise töö järel oma kodumaa poole tagasi. Saak sai kõigile ühtewiisi ära jagatud, mis pääle üfsitud wäe jaod weel siin ja sääl ümber hulkusivad. Aga juba esimese täie tuu ajal pärast seda, kogusivad Liwlased ja Lätlased endid oma eespool nimetatut ülemate al riisumise pääle uueste kofku, juhtusivad Asti järwe ääres Riiglastega ühte ja langesivad warsti selle pääle lähema Gest ja Sakkala (Willandi ümber) maa sisse. Sääl tuli neile üks waenlik wägi wastu, muist Sakkalased, muist Ungannialased (Tartu ja Dtepää kohalt), kes praegu walmis olivad, Lätimaale riisuma minna — nende pääle langesivad nüüd Lätlased ja Liwlased, ja ajasivad neid põgenema. Sääl jõudusivad wõitjatele aga hirmutajad täädused kõrwu, et üks teine Gestlaste wäe hulk, kes praegu arahäwitatud Sontagana, maalt tulemas olla, Salatsi juures Liwimaa ja sisse tahta minna. Waewalt olivad Metsespoole Liwlaste wanemad kodu jõudnud ja oma naisi, lapsi ja warandust kantsidesse warjule wiinud, kui kardetawad waenlased juba ka nende kannul olivad ja Metsespoole lagedad maad hirmsal wiisil ära häwitasivad. Külad ja kirikud saiwad maha põletatud, kõi preestri Aleksandri asutused ja sissesjääded häwitatud

ja ära rääkimata hirmsaid tegusid tehtut. Gestlaste pääletuleku täädus oli aga ruttu Loreidasse jõudnud, kus kõik sääalased Liivlased ja Sakslased suure rutuga endid kokku kogusiwad, kelle juhataja Wönnu Berthold oli. Lätlaste päämees Ruffin sai tee pääl ka nendega ühte ja nõnda tõttasiwad nemad kiirest üle Koopa Metsepoole maale; onnmeti ei leidnud n'ad waenlasi mitte enam eest, sest et need esimese tääduse järele abiwäe juuretuleku pärast oma teed oliwad läinud ja kodu poole tagasi pöörnud.

Metsepoole häwitus ei pidant Gestlastele mitte kätte maksmata jääma, mis pääle Riiglased Liivlaste ja Lätlaste päämeestega tulewal aastal sõuga Sakalamaale tõutasiwad minna. Suba talwel 1121 läksiwad nemad selle väga kange Gestlaste kantsi, Wiliandi, ette ja piirasiwad seda kõige külje päält ümber. Neil ei olnud aga mitte küllalt eluülespida- mist ligi wõetut, sellepärast läksiwad üks jagu Liivlasi ja Lätlasi sinna ümberkaudse maa sisse, riisusiwad selle puupaljaks ja pöörasiwad suure wilja ja elajate warandusega Wiliandi kantsi ette tagasi. Ka palju wangisi oliwad nemad ligi toonud, kes neile kantsi ära andmise juures abiks pidiwad olema. Wönnu Berthold, Sotelle Ruffin ja temaga mitmed muud teised Lätlased wõtsiwad Gestlased eneste keskele, wiisiwad neid kantsi lähidale ja nõudsiwad siis, et need säääl sees olewat Gestlased kantsi nende kätte pidiwad andma ja ka ristiusku wastu wõtma, sest et nemad selle läbi ümberpiirajate käest rahu pidiwad saama ja ka nende sinna toodut wangide elu järelejäämata surmast päästma. Kantsi wägi ei tahtnud aga sellest kaubast midagi täada, waid sõimasiwad suure hooplemisega kantsi ümber piirajat wäge. Mõned paniwad endile Sakslaste riided ja sõariistad ümber, keda nemad siin ja säääl kantsist wälja tungides nende käest oliwad ära wõtnud, ja kõndisiwad nende sees Riig-

laste pahanduseks wallide pääl. See kihutas Lätlasti hirmus wihale; n'ad langesiwad õnnetuma wangide pääle, raijusiwad neid wiimse hingeni maha ja wiskasiwad nende kehad kantsi kraawi, kus juures n'ad kantsi wäele, kes seda kõit hoolimataalt päält waatis, warsti nõndasammuti ähwardasiwad teha. Uue libedusega hakkas wõitlus jälle pääle. Riiglaste wibupüüssi lastjad sundisiwad kantsi kaitsjaid wallide päält tagasi taganema; selle wahel ajal sai üks suur kantsi torn ehitatut, kuna Liwlasel ja Lätlastel kokku kantut puudega walli kraawi täis täitsiwad; nende üle sai siis pakkude pääl see torn õiete walli müüri ligi aetut. Lätlastel läfsiwad nüüd kiwiwiskamise masinatega torni kõige ülema lae pääle ja tegiwad säält kantsi wäele wiis päewa aega palju kahju. Gestlastel püüdsiwad nüüd selle paha puuwärgile tuld otsa panna, aga Lätlastel ja Liwlastel oliwad endid juba selle pääle ette walmistanud ja hulga wet ja lund käepärast säädnud, kellega nemad tule kergeste ära kustutasiwad. — Siin juures leidis meie tuttav mõgawend Arnold ühe kantsist wisatut kiwi läbi surma. Sakslased wõtsiwad nüüd uue nõuu; n'ad säadsiwad ühe suure kiwiwiskamise masina wõi paterelle ülesse ja wiskasiwad sellega wõd ja päewad lõpmata hulga kiwa wallide pihta ja pääle, lõhkusiwad ühe suure jao sellest maha ja tapsiwad wäga palju inimesi ja elajaid ära, sest Gestlastel ei olnud endid niisuguse lõhkumise wastu mitte warjanud. Selle wahel oli wahet pidamata puid juure kantut ja hunnik wiimaks nõnda kõrgesse tehtut, et see juba ülesse plankide wõi palkideni ulatas, kellega ülewelt kantsi wärgid warjatut oliwad. Selle faela murdwa tee pääl tormas julge mõega rüütel Eylard von Dolen paljude teiste Sakslastega walli pääle. Gesseisiwad täkistajad plangid saiwad eest ära listut ja juba arwasiwad Sakslased oma kangustuse waewa tasutut olewat, kui n'ad korraga endi ees weel

ühe teise, weel kõwema kindluse walli nägivad, keda n'ad kõige suurema waewaga ommeti ära ei jõudnud wõtta. Kiwi ja puude wiskamisega saiwad nemad tagasi minema sunnitut, pistsiwad aga minnes walli ääre hunikusse kantut puud põlema. Selle läbi ei lastnud Gestlased endid ommetigi eksitada; n'ad kistsiwad need põlewad lauad ühest ära ja wiskasiwad kantsi kraami, mis pääle tuli ära kustus, ja kui laagerdajad teisel hommikul uueste pääle tahtsiwad hakata, leidsiwad n'ad seda, mis n'ad ära oliwad rikkunud, uueste ja weel tugewamalt ära parandatut ja wäga wapraste kaitsetut. Kantsi wägi oli aga nende paljude wõitluste läbi wäga fokku julanud, ja ülejäänude hulgas oliwad aga weel wähä mõned, kes mitte haawatut ei olnud. Pääle seda oli kantsis kibe wee nälg. Nõnda tuli siis, et ühe uue allahetmise nõudmise pääle see wäike Gestlaste hulgate ennast alandliku sõnadega alla heita lubas, sest see olla jo nüüd wäga awalikult näha, et kristlaste Jumalal enam wäge olla, kui nende jumalatel, sest et tema niisuguse werise wõitluse järel ommeti wõitjaks jäänud. „Sellepärast palume meie,“ nõnda rääkisiwad nemad Sakslaste wastu, „et teie meid mitte ära ei riku, waid et teie oma kristliku usku meile halastaja südamega pääle paneffite, kuidas teie seda juba Liwlastele ja Lätlastele olete teinud!“ Riiglased oliwad sellega rahul, wõtsiwad nende ülemate lapsed pandiks, ja saatsiwad preestrid kantsi, kus kõik hooned, ja kõik säääl sees elawad mehed ja naised pühitsetut weega kastetut saiwad. Säääl õpetati siis Wiliandi Gestlasi hoolega kristlikust õpetusest, ommeti ei wõetut ristmist selle hirmsa werewalamise pärast, mis säääl paiklas möllanud, mitte nõnda pea ette. Kõõmsa meelega pöörsiwad nüüd ühendatut kristlaste wäed, täis lootust ja usaldust uueste ristitut paganate kahtlaste tõutuste pääle, — oma kodumaale tagasi.

Dmmeti tungis väga warsti see paha täädus Riiglaste kõrwu, et praegu alla sunnitut Wiliandi Gestlaste seas just üks suur segadus olla, ja et nemad üht kättemaksu sõda oma surujate wastu walmistawat. Rutuste saiwad kuulajad Gestimaa poole läkitatud, kes ka kuulduse tõde leidfiwad olewat. Siis tõusis Raupo jälle ülesse ja temaga ühes Wõnnu Berthold; ühe suure Sakslaste, Liwlaste ja Lätlaste wäe ees läksiwad nemad jälle Sakkalamaale, põletasiwad ja häwitasiwad kõik külad ja majad soutumaks, kuhu nemad aga puutusiwad, tappiwad kõik mehed ära ja wiisiwad naised ühes wangi. Dmmeti oliwad nemad alles waewalt kodu tagasi saanud, kui wihased Sakkalased jälle Asti järwe ääres Lätlaste selga langesiwad, põletust põletusega ja tapmist tapmisega kätte maksiwad ja kõik selle maa Imeri jõeni suitsuwaks tõrbeks tegiwad. Wiliandi Gestlaste päämehed, Lembitu ja Meeme, ei olnud sellega weel mitte rahul, waid läksiwad ühe teise wäe hulgaga riisudes ja tappes üle Imeri jõe, ja põletasiwad pääle paljude külade ka ühe kiriku ära, mis lühikese aja eest alles sinna jõe ligidale oli ehitatud ja pöörsiwad lõpmata saagiga Sakkalasse tagasi. — Nende hirmsa tegude juure tuliwad weel teised õnnetused, alles lühikese aja eest wõidurikka Lätlaste ja Liwlaste kaela. Nimelt tuliwad Kotalia (Läänemaa) Gestlased Liwlaste kaela Metjepoole maale ja häwitasiwad kõik selle maa Letegorwe (Loddiger Lemsali ligi) ja Salatsi ümber kolme wäe hulgaga ära; Kuresaarlased tuliwad niisammuti oma riisumise laewade pääl wälja, läksiwad Koowa jõe mööda ülesse, kunni Toreidasse, rikkusiwad sääl teiste kohtade kõrwas weel uue Rubeseele kiriku ja selle elumajad ära, ja mõllasiwad tapmise ja riisumisega nõnda kaua ja kurjaste sääl ümberkaudu, et üks saadil teise järele Riiga saadeti ja haledaste ja rutuste abi paluti. Riiglased ei julgenud aga mitte oma wäikse hulgaga,

mis neil weel neist raskest wõitlustest järele oli jää-
 nud, sõdima õppinud Saarlastele wastu minna, ja
 trõbstisivad hädalisi Liwlasti sellega, et piiskop uue
 ristiwäega warsti tulemas olla. Albert jõudis ka
 selle pääle warsti Saksamaalt tagasi, sellega mittu
 Põhja Saksamaa piiskoppi hulga rahwaga ligi tulivad.
 Siis oli suur rõõm kõige maa sees, ja isäranis suur
 oli weel nende praegust ära riisutut Lätlaste rõõm.
 N'ad kogusivad endid warsti Imeri jõe ääre uue sõtta-
 mineku pääle Sakkalaste wastu kokku, ja ei pannud
 oma rõõmsa meele sees oma wäikest kogu sugugi tä-
 hele ja läksivad julgeste põhja poole. Aga ommeti
 saiwad n'ad warsti oma ette waatamata olekut kahet-
 feda, sest üks suur Gestlaste wägi langes nende kaela
 ja sundis neid ülepää ja kaela põgenema, kus neid
 weel Imeri jõeni taga aeti ja palju neist ära tapeti.
 Gestlased läksivad säält edasi, kunni Koopa, põletasi-
 wad säälsammas kiriku ja õpetaja maja tuhaks, nõnda
 ka kõik majad ja külad säääl ümberkaudu, ja tõiwad
 Lätlaste naised ja lapsed nende pelgu paigast wälja,
 ja wedasivad neid enestega ühes wangi. See täadus
 tuli Riiglastele jälle kõrwu, kes nüüd nõuuts wõiti-
 wad, ilma ajawiitmata oma Läti wendade eest Gest-
 lastele kätte maksta. Paljude uute ristisõitjatega
 tuliwad nemad ühes Toreida, ühendasivad endid säääl
 Raupo ja tema Liwlastega, ja langesivad siis jälle
 Raupo juhatusel al Sakkalamaa sisse, kuhu Gestlased
 ühendatut wäe pääletuleku eest tagasi oliwad läinud.
 Suured hulgad Lätlasti tuliwad nendega ühes ja warsti
 andsivad põlewad külad ja kantsid Raupo tulekust
 tunnistust; Gestlaste kantsid Nowele (Ruhja ja Karksi
 wahel) ja Burke põletati maani maha, surmamine ja
 were walamine tähendasivad kättemaksujänuse Lät-
 laste jälgi. Saagiga koormatut pöörasivad n'ad wii-
 maks Sakkalamaa suitsewa tuba hunnikute juurest
 tagasi.

Warfi möllas jälle uus sõda Koiva jõe kaldal. Saarlased, kellel weel õnneliku riisumise magu suus oli, ühendasiwad endid suuremaa Gestlastega ja lõp- mata suured hulgad waenliku sõarahwast läksiwad muist maad kaudu Metsepoole, ja muist wett kaudu, Koiva jõge mööda ülesse Loreidasse uueste riisuma. Kubeseeli oli juba ammugi rufu hunnikuks tehtud, Raupo oli aga sinna ligidale (praeguse Kremoni lossi kohta) ühe teise kaunis suure ja tugewa kantsi ehitatud, kus sees ta ennast pärast Kubeseele ära põletamist oma truuits jäänud Liwlastega ülespidas. Siin ühendas ennast terve Saarlaste ja Gestlaste wägi kofku ja sai see kants igast küljest sisse piiratut; ees- pool küljes laagerdasiwad endid Gestlaste ratsawäe hulgad; jalawägi ja Saarlased jäiwad aga oma lae- wade juure õiete ligi kantsi taha. Ümberpiirajatele ei olnud wõitluse hakatus mitte õnnelik, sest lossis oliwad pääle Liwlaste ka mitmed Riia ammuüttid, kes mitmele korrale kantsist wälja tungisiwad ja lage- dal wäljal ümberkäija, sõariistuta waenlaste pääle langesiwad, palju neist ära tapsiwad ja haawasiwad. Selle eest püüdsiwad Gestlased jälle ümberkaudses piirides seda kahju kätte tasuda; üks jagu neist käis mittu korda wäljas riisumas, põletas Liwlaste külad ja kirikud maha ja ajas terwed elajate karjad oma laagrisse. Sellepääle saiwad suured ohwri piidud peetut, et jumalad oma õnnega nende poolt pidiwad olema; need ei nähtut aga oma auustajate tegudega mitte õiete rahul olewat, sest ohwerduse ajal näitasiwad endid mitmed pahad ettetähendused, nõnda kui see, et liha raijudes ilka pahema külje pääle tuffus. Sellegipärast sai, ilma neist tähendustest hoolimata, Raupo loss wäsimata tulidusega igalt poolt sisse pii- ratut, mitmele korrale selle pääle tormi jookstut ja määramata suured puu hunnikud wallide najale ülesse lautut, mis neil muist põletuse materiaaliks ja muist

sillats pidivad olema, — ommeti läksivad kõik pääle
 tungijate püüdmissed lossi kaitstjate ettevaatuse ja
 wapruse eest tühja. Gestlased walmistasiwad endid
 nüüd pikema aja pääle seie kohta asupaila wõtma;
 n'ad kaewasiwad lossi mäe ühe külje alt õõneks ja
 üks nendest ähwardas Liwlasti: tema saada oma wen-
 dadega seie „magetas,“ kuida Läti Hendrik ütleb, see
 on, magama ehk päris korteri jääma, kunni see kants
 ära saab häwitatud, ehk et see kantsi wägi nendega
 ühes saab sunnitut Riiga minema ja Sakslasi kunni
 wiimse meheni siit maalt kautama. Üks Liwlane,
 kes kantsi walli päält seda ähwardust kuulis, wastas
 waenliku hooplejale pilkades: selle pärast wõida ta
 küll „maga magamas“ see on, igaweste sinna paika
 magama jääda. — Warsti tuli ka laagerdatutele Riia-
 sti abi. Siigewaldi kantsis oliwad seltsammal ajal mit-
 med orduwennad, kes ümberpiiratut Liwlastega üht-
 aegu piiskopi Albrechti juure saadikuid oliwad saatnud
 ja teda wäga palunud, et ta wõimalikult ruttu neile
 appi peaks tulema. Albrechtil ja temaga Saksamaalt
 tulnud nelja piiskoppil oli suur lust nende paganate
 wastu sõtta minna, sest nemad mõistsiwad täieliku
 pattudeandeksandmise lubamise läbi niisugust himmu
 ka oma rahwa südames ülesse kihutada, ja nõnda
 ehitasiwad siis ristisõitjad orduwendade ja Düüna
 Liwlastega ühes teele Loreida poole. Alpool Kaupo
 kantsi läksiwad nemad üle Koowa jõe ja jagasiwad
 oma wäge kahte jaosse. Ratsawägi pööris warsti pa-
 remale poole ära ja läks ühe otskohese tee pääl ilma
 teistest märkamata kunni kantsi lähidale; jalawägi
 läks jälle Wendeküla *) kaudu suurt maanteed ümber,
 jõudis nõnda Loreida kõrge kohtade pääle ja läks
 kõige suurema ettevaatusega säänut lahingi roodus
 hommiku wara säält kõrguste päält maha. Üks wäike

*) Wendi rahwa küla praeguse Wõnnu ligi. W. a.

Koiva org lahutas neid veel üksnes lossi mäe jalal laagerdajaist paganaiist ja sõbralikult teretades nägivad nemad Liivlaste lossi hommiku päikese viirudel hiilgades enda pääle maha waatawad. Lõpmata juurte liiwakiwi rünlade läbi oli üks wäike jõeke enesele tee Koiva jõkke läbi närinud, ja on praegu veel täna päiwil üks kena kuristik, kelle metsaga kaswanud kalda pääl Kremoni suwe maja seisab, kust rändaja selle oru ilu täieste näha wõib, kui tema selle kaljulise tee pääl Kremonist Toreida poole, nagu treppi mööda maha on tulnud ja selle wäikse silla juure jõudnud, kelle juurest see tee jälle Toreida mägede ja kõrguste poole järsku ülesse lähäb. Selle jõekese juure kogusiwad Sakslased endid uueste kofku, rõõmsaste pöörasiwad trummid, ja rõõmlikult helises sõa mängu hääl ümberseiswast mägedest jälle tagasi, kuna Sakslased walju sõalauluga walmistamata paganate kaela tormasiwad. Need oliwad esiti wäga ehmatand ja läksiwad, kui tuul, igale poole laiali; ommeti wõtsiwad n'ad warsti südamed rindu, tõttasiwad oma hobuste ja sõariistade juure, kogusiwad endid paksu metsa salkade warjul korrapäralise roodubesse, kust nemad siis hirmsa sõakisaga pääletungiwa kristlastele wastu ruttasiwad ja otsegu odade sadu nende pääle saatsiwad. — Nende odad ei teinud aga kristlastele mitte suurt häda, sest need pörkasiwad ilma kahju tegemata kristlaste raudplekkidega löödut kilpidest tagasi, ja nõnda tuli siis käitsi raijumine, kus Gestlased ijjäraneš waprad oliwad. Selleswahel oliwad aga ka ratsamehed sõawäljale jõudnud ja kihutasiwad oma raudkatttega kaetut hoostega otsekohe waenlaste kessele, kus n'ad hirmsal wiisil werd walasiwad, nõnda et Gestlased äkilise ehmatusega kiirelt põgenema hakkasiwad, kus juures nemad aga ratsameestest tagaetut ja hulga kaupa ära tapetut saiwad. Teise külje päält nägivad põgenejad ka warsti, et nende tee kinni oli pantut, sest ammuütid ja Liivlased, kes kantsis oli-

wad, olivad nüüd wälja tulnud ja langesiwad kõige rammuga Gestlastele wastu. Warsti olivad nemad, kunni finnamaale Gestlaste sekka jisse rajunud, kus Sakslased weel kimbus olivad, ja nõnda sündis siis ka, et mõnigi Liwlane, kes Gestlaste wastu sõdis, Sakslaste mõega hoopide al surma leidis. Ühe jao Gestlastele läks see ommeti korda, oma riisumise laewade ligi jõuda, kus Saarlased laagris olivad, sest et üks wäike tee, mis kantsi ümberringi käis, Liwlastest kinni panemata oli jäänud. Kül oli ka üks ordu-rüütel Eberhard mõne sõamehega neile wastu läinud ja mitmed neist surmanud; oli aga wiimaks isi ka ühe Gestti odaga läbi pistetut ja sinna paika langenud. Ühe mäe kingu pääl, kantsikalju ja Koiva jõe wahel kogusiwad Gestlased endid jälle kokku, ühendasiwad endid oma wäe teise jaoga ja wõtsiwad nõuaks, oma tagaajajate ratsameestele ja ammulaskjatele tugewaste sääl kohas wastu panna, sest Riia jalawägi ja Liwlastes ei tulnud enam sõtta, waid riisusiwad rahuga sõawäljal langenud Gestlasi. Dodatud ratsameeste pääle hakkamine oli aga nii kange, et Gestlased alandlikult rahu palusiwad ja ristmist wastu wõtta lubasiwad. Kui nüüd kristlaste sõamehed seda kuulsiwad, pistsiwad nemad warsti omad mõegad tuppe, uskusiwad nende sõna, ja lastsiwad mõne oma wenna läbi piiskoppisi paluda, et nemad tuleksiwad ja wõidetud Gestlasti kristliku kogudusesse wastu wõtaksiwad. Gestlastel ei tulnud aga meelegi, oma lubamist täita, waid läksiwad wõsel Koiva jõe ääre ja püüdsiwad oma laewadega jõge mööda merde põgeneda. See lugu oli aga waewalt tuttawaks saanud, kui Riia wibupüksi lastjad endid rutuga mõlemile poole Koiva kaldale laiale laotasiwad ja ära sõitjaid oma noolidega libedaste waewasiwad ja kinni pidasiwad, kuna muu wägi jala päält neile järele jõudis. Et põgenejatele koguni ootamata ühest teisest küljest pääle minti, siis muutis see nende lou

hoopis teiseks. Grahv Bernhard von der Lippe oli nimelt uue ristiõitjate hulgaga Riiasst väljatulnud ja tee pääl Saarlaste põgenemisest täädust saanud, mis pääle ta ennast rutuga Koiva jõe alumise otsa poole oli pöörnud. Säääl löi ta ühe silla üle jõe, ehitas puu kantfid sinna pääle ja wöttis meerepoole purjutajaid waenlasi odade ja noolide saoga wastu. Gestlased nägiwad endid nüüd päästmata kadunut olewat, hoidsiwad endid aga weel kunni pimedani, jõe keskele, roomasiwad siis öö pimeduse warjus, kõiki oma warandust sinna paika jättes, paksu metsadesse, mis selajal mõlempoolist Koiva kallast katfiwad ja ja pääsiwad selle wiisiga oma tagaajajate käest. Sellega ei olnud aga häda weel mitte otsas ja enamad neist leidsiwad muist nälja, ja muist Liwlaste käe läbi haledat surma. Üksnes wäga wäähädele läks korda, otsata hirmu ja hädaga kodumaale saada, ja oma wägewa wäe hulga hukkasaamist kibeda kaebdusega kodu rahwale kuulutada.

Suur oli see saat, mis wõitjate kätte langes. Kolmsada suurt, ja weel palju enam wäähämaid laemu saiwad Koiva jõe mööda merde ja sääält Düüna mööda ülesse Riiga wiidut; katstuhat hobust ja üks põhjatu hulk sõariistu ja riidid saiwad ühetasa wõitjatele ära jagatud, aga nõnda, et selleaja wiisi järele ka kirikud sellest oma jao saiwad. Sellepääle saiwad igalpool rõõmupeod peetud ja suur rõõm täitis kõiki seda maad, Loreidast kunni Düüna kallasteni.

Ommeiti ehitati warsti jälle ühe uue, raske sõdimise pääle. Kui Wiliandi ja Darbeta (Tartu) Gestlased oma Kotala (Läänemaa) wendade haledast otsast kuulsiwad, wõtfiwad nemad nõuuks, wõitjatele niisamma sugust lugu walmistada. Nemad kogusiwad ühe suure wäe kokku ja langesiwad nõnda lähema Lätlaste taeia. Nõit' res põgeneda jõudsiwad, põgenesiwad hirmuga metsade warju, aga ka sääält otsifi-

wad wihased waenlased neid ülesse, kiskustiwad neid oma pelgu paigast wälja ja tapstiwad neid hirmsal wiisil ära. Tapetute hulgas oliwad mitmed auustatud Lätlased, kes Sotelle Lätlaste würsti Ruffiniga ligi jugulased oliwad. Need riisujad pöörstiwad endid siis lõunapoolse, tegiwad Trikati ümberkaudse koha laialt otse kõrbeks ja lästiwad wiimaks Beweri kantsti pääle. Mehiselt paniwad sääl Lätlased wastu, ja ümberpiirajad nägiwad, et nemad seda kantsti mitte nõnda pea kätte ei saa, sest ühe terwe päewa oliwad nemad sääl kallal juba sõdinud, tormi jooksnud ja palju tuletukka kantsti sisse wisanud, aga siiski weel midagi wõitnud. — Meie maa wana rahwas ei olnud aga mitte kannatajad ega pikameelelised, niihästi Liw-
lased, Lätlased, kui ka Gestlased. Sellepärast hakkastiwad Gestlased kaupa tegema ja nõudstiwad Lätlaste käest, et kantsti nende kätte pidiwad andma, ja tuletastiwad neile kõiki neid õnnetusi meele, mis nemad hilja aja eest weel Sakkala rahwa läbi pidant kannatama. „Olete teie juba nõnda ruttu selle päewa ära unustanud, kui teie Smeri jõe juures kimpus olite? olete teie omad surnud nõnda pea juba meelest minna lastnud, et teil weel meele ei tule, meid paludes appi kutsuda?“ hüüdistiwad nemad Lätlaste poole; — need aga käststiwad neid endid meele tuletada, kui palju hirmsam Saarlaste pall Toreidas olnud ja wastastiwad saadikutele omast kindlusest: „Tuletage hästi oma meele, kuidas teie ülemate ja wanemate ja lõpmata paljude wendade kondid Koiwa jõe ääres pleegiwad, ja tulge sellepääle mõteldes, palju ennemine rahuga meie juure, uskuge meie ühe Sumala sisse, kelle wägewat kät teie juba tunnud olete, ja wõtke meie ristmist wastu, siis saate teie igawest rahu!“ Paha meelega kuulastiwad Gestlased neid sõnu, pöörastiwad aga siiski Sakkala poole tagasi, sest n'ad nägiwad, et neil nõnda pea wõimalik ei olnud kantsti kätte saada.

Neid sinna tagaajada, tundsiwad Lätlased endid wäga nõrgad olewat, pääle seda, et neil wiimse kõnede juures Imeri lahing meele oli tuletatut; sellepärast läksiwad kaks Beweri päämeest, Doole ja Payle Riiga Sakslaste juure ja palusiwad wäga neid enestele abiks. Sakslastele oli see üsna moka järele, ja nõnda kogus ennast warsi üks suur wägi kokku. Dietrih, piiskopi Alberti wend, oli Riiglaste eestwedaja; tema wägi oli muist ordu wendadest ja muist praegu seie jõudnud ristirändajatest kokku pantut. Temaga ühendasiwad endid wana Raupo ja Wõnnu Berthold, esimene ühe suure hulga Liwlastega ja wiimne ülewelt Koowa Lätlastega. N'ad läksiwad kõige esite Metsepoole, wõtsiwad säält weel hulga Liwlaste enestega ligi ja läksiwad kolm päewa pikku randa põhja poole. Neljandamal päewal pöörsiwad nemad endid wastu hommitut Sakkala poole, kus n'ad sest saadik kõige suuremat waewa pidiwad nägema, sest see koht oli täis metsast ja soosid; hulk hobusid kärwasiwad wäsimuse pärast ära ja muist pidiwad selle koleda tee pääle mahajäetut saama. (See pehme soo maa Laitsaare ja Tahkuranna wahel, kus nemad sel ajal oliwad, on tänapäewal weel üks neist kõige metsikumaiist ja madamaiist kohtadest Liwimaal.) Oma käigu seitsmendamal päewal jõudsiwad nemad wiimaks Sakkala waenlaste küladesse ja hakkasiwad oma praegu nähtut waewa ja wiha pärast neid libedaste piinama. Tap- pes, põletades ja riisudes läksiwad n'ad ühest kohast teise, kunni n'ad wiimaks Sakkala würsti Lembitu külasse saiwad, kus ümberkaudsed Gestlased oma kokkutulekuid, mis nemad „maia“ nimetasiwad, pida- siwad. Säält külas wõttis Raupo oma seltslastega seisukorterit, kuhu kõik wangid, hobused, elajad ja muu saak, mis Liwlastele ja Lätlastele iial näppu puu- tus, kokku saiwad aetut. Kõige suurema osawusega mõistisiwad nemad kõige paksamad ja pimedamad Sak-

kala metsad läbi nuusida ja oma vihatut waenlaste pelgu paigad ülesse otsida. See ei läinud aga mitte igakord ilma kibeda lahjuta korda, sest Lätlased kaustasivad pääle muunde teiste säääl juures omad mõlemaõ Beweri päämehed, Doole ja Payke. Need olivad ilma muu seltsita ühte külasse sisse tunginud, mis n'ad tühja arwanud olewat, kus n'ad tahtnud järelewaadata, kas säääl weel midagi riisuda oleks, saanud säääl juures aga ilma ootamata üheksa Gestlast endile kaela pääle. Kõl sõdisivad n'ad mehiselt kunni õhtuni nende wastu, tapsivad ka mõne neist ära, aga langesivad wiimaks ommeti sinna paika. Sakkalast ei olnud enam ühtegi selle riisumise himmulise wäel riisuda, sellepärast jaotasivad nemad endid kahte jaosse; üks jagu jäi neist laagre juure Lembitu külasse paigale, teine jagu läks põhjapoolse kunni Paala jõe (Põltsama jõe) kaldale maade sisse, Murungunde ja Järwa, mis põhjapool Wõrtsjärwe seisivad. Säääl põletasivad n'ad mittu küla ja kantst tuhaks, pidasivad röömsaid sõa mängust ja pöörasivad palju saagiga teist teed mööda, keda niisammuti were ja tule jäljed täitsivad, oma wendade juure Lembitu külasse tagasi. Ühestkoos hakkasivad n'ad nüüd oma maale tagasi minema, mis järel Raupo Toreidasse, oma kodupaika, elama jäi, et säääl jälle rahu aja tööd wõis tallitada.

Sõbralik olek Sakslaste ja nende alla sunnitut Liwlaste wahel ei jäänud aga mitte kaua segamata; juba järgmisel aastal, see on 1212, sündisivad tähtsad tülid nende wahel, kus juures meie Raupot nende wahel neid lepitamas näeme olewat. Nimelt oliwad Antiine Lätlased (alpool Wõnnu, Koiwa ääres), kes piiskopi enese waldas oliwad, Wõnnu orduwendadega kibeda tülisse saanud, et need Lätlaste põllud ja metspuud ilma kellegist lugupidamata eneste kätte oliwad kiskunud ja ära wõtnud. Tüli ajal saiwad mõned

Lätlased orduwendadest maha löödnud, mis üle teised Riiga piiskopile kaebasivad. Albert wöttis nõuuk, seda tüli oma sõbra, piiskopi Wiilipi von Ratseburgi seltsis isi seletada ja nõubis tülitsejad enese ette. Nemad tuliwad küll, kahklestiwad aga kaks päewa ilma-asjata libedas ja kiusakas tülis, nõnda, et lepituse pääle mõteldagi ei olnud. See tüli läks ikka karde-tawamaks; Liwlased ja Lätlased, mõlemad ühtewiisi rahutumad, ühendasiwad endid Sakslaste wastu, kus juures n'ad oma ühendust wana pagana wiisi järele ühe mõega pääleastumisega linnitasiwad, ja need enamad neist tahtsiwad endid piiskopist hoopis lahti lüüa. Kui Raupo, piiskopi wana truu sõber, seda kuulis, siis tegi ta, mis t'al weel iial wõimalik, et see nõuu weel aegsaste pidi ära kaotatud saama. — Ta kogus kõige auusamad mehed oma rahwa seast enese juure koku ja pani neile tulise sõnadega südame pääle, kuidas nende kohus piiskopi, kui oma waimuliku isa sõna kuulda on. Mis temasse puutuwat, ei tahta tema iial kristlikust usust ära langeda, ehk tulgu, kes tääd misjugused raskused tema pääle. Selle juures ei pea aga nemad mitte mõtlema, et nende raskused tema südamesse mitte ei peaksiwad puutama; tema tahta koguni surutud Lätlaste ja Liwlaste eest piiskopi juures kosta, ja neid nende õiguste sees kaitsta ja hoida, ja wõida neile käesolewa lou juures kindlaste ette kuulutada, et neile nende kahju tasutut peab saama ja pääle seda need maksud, mis nemad, kui kristlased kirikule peawad maksma, neile fergitut saamad. — Wihaste Lätlaste ja Liwlaste kõrwad jäiwad aga nende armsa ja lepitawa sõnade juures hoopis kurdiks, mis nende elatand würst neile ette pani, ja ei pannud tema juhatusi ja soowitusi sugugi tähele, waid ühendasiwad endid weel kindlamine Saksa sundijate wastu; ka kõiki risti usku kõige oma kristliku surujatega tahtsiwad n'ad omalt maalt wälja ajada. Niijuguse

häda ähwardama märkide juures läksiwad piiskop ja rüütled oma kantsidesse tagasi ja walwasiwad säält terawa filmaga teiste tegemisi ja ettewõtmisi. Satteseele Lätlased (Sigunda kohal) oliwad esimised, kes endid sõtta kogusiwad. N'ad saatsiwad saadikuid igale poole, Lenewaade ja Holme, Loreida ja Antiine, oma rahwast sõtta kutsuma. — See kutse leidis igal pool hääd wastuwõtet, mis pääle Liwlasted ja Lätlased hoolega oma kantsi kohendama ja finnitama hakkasiwad, et oma lõikust sinna sisse warjule wõisiwad panna ja siis isi endid sõtta walmistada. Seda nägiwad Sakslased ja püüdsiwad, kui iial wõimalik, neile ses asjas keeldust ette panna. Lenewaade walitseja Daaniel pruukis seda aega selle tarwis, kui säält ümberkaudsed Liwlasted kord wagusi oliwad, et tema nende wanemad wangi lastis panna ja nende kantsi ära põletada. Niisammuti tegiwad Riiglasted ka Kirchholmis. Siin oliwad Liwlasted kaua aega piiskopi Meinhardist ehitatud lossi peremehed. Seltsammal lossil oli müüri seinte pääl weel üks ülem puuwärg, keda Sakslased nüüd puhtaks ära põletasiwad ja muud midagi üle ei jätnud, kui pool lõhutut ja mustaks suitsenud müürid. Loreidas tegiwad n'ad ka niisammuti. Üks jagu julgeid Riia hullupäid läksiwad salaja Koiva kaldale, kust nemad ühel pimedal ööl Loreida kantsi pääle roomasiwad ja selle igast nurgast põlema paniwad, kuna kõik ümberringi sügawas unes hingasiwad. Nüüd oli see Liwlastel koguni wõimata, nõuiks wõtetut sõda ette wõtta, sest et nende tähtsamad warju paigad tule roaks oliwad saanud. Satteseele Lätlased oliwad aga palju ettewaatlikumad, kui nende wennad, sest nemad oliwad endid aegsaste oma kantsidesse kogunud; sellepärast oliwad nemad ka nüüd need ainsad, kes sõdimise pääle mõelda wõisiwad. Seegewaldi loss oli hilja aja eest alles ehitatud ja oli ka kaunis wäha kaitstjat wäge jäl sees. Sinna

poole pööriswad Liivlased nüüd omad filmad. N'ad läksiwad lossi ette, piirasiwad selle ümber ja walwasiwad inimeste pääle, kes lossist wälja tuliwad ja tapsiwad neid ära. Selle üle saiwad ordurüütliid, kes Seegewaldis oliwad, hirmus wihaseks, läksiwad ühes koos wälja, löiwad ühe jao Liivlasti põgenema ja tapsiwad neid palju ära. Dmmeti läksiwad n'ad liig kaugele lossist ära, kus juures teised Liivlaste hulgad neile selja taha tõttasiwad, mis pääle neile nii kõwaste naha pääle löidi, et enamad neist oma elu sinnašamma paika kaotasiwad, ja wäga wäähäd aga weel lossi tagasi põgeneda wõisiwad. Sellegipärast ei kaotanud lossi kaitsjad weelgi oma julgust, waid sõdisiwad weel mittu päewa wahwaste lossi müüride pääl. Piiskop oli sellest täädust saanud ja saatis ühe saadiku mäšsajate juure, kes nendega pidi rahu kaupa tegema ja seda põhja järele uurima, mikšpärašt n'ad nõnda wastaseks saanud. Mitmed Liivlased läksiwad nüüd Riiga piiskopi juure ja wiisiwad raskeid kaebdusi ordurüütlide pääle, tema ette, kes nende põllud ja heinamaad, nende mesipuud ja ka nende wäähä raha, mis neil olnud, wägise nende käest ära kistunud. Albert lubas seda asja läbi katsuda ja saatis preestri Albrandi, kes neid oli ristitanud, nende ja mitme teiste leplikku meelega meestega ühes mäšsamise kohta, ja kui need midagi sääl ei wõinud parata, läks tema isi, oma sõbra piiskopi Wiilip von Ratsenburgiga, kes üks tasase ja ärda meelega mees oli, Toreidasse. Ta kutsus mõlemad, niihästi Liivlased kui ordurüütliid oma kohtu järje ette. Albert oma Sakslastega oli ühel pool Koiva jõge, Liivlased jälle teine pool jõge, aga kõik täieste sõariistadega ehitatut, kes libedaid kaebdusi ordurüütliite waljuse üle wälja walasiwad. Piiskop kuulab neid kannatlikult päält ja lubas neile seda kahju kõik täielikult ära tasuda, mis ülekohtu wiisil nende käest ära kistut, aga nende isiwõimulise

teo ja mäsämise, ja selle läbi tulnud werewalamise eest peawad nemad selle karistuse ja nuhtluse alla heitma, mis nende üle saab mõistetut; isiranis peawad nemad aga mitmed omad pojad pandiks andma, et nende wälistuse wastu julge wõiks olla ja mitte nõnda pea karta, et nemad neile jälle kaela wõiksid wad langeda. See oli enama Liwlastele koguni wastu meelt, sest nemad arwasid endid, ei kellegi niisuguse trahwi ega maksu nuhtluse wäärt olewat, ja ei tahtnud niisugusest rahu tegemisest midagi kuulda, kus nende lapsed neilt ära riijutakse, nõnda et piiskop Albert hoopis paha meelega kõik sinna paika jättis ja Riiga tagasi läks. Teine jagu Liwlasti aga, kes leplikumad olid, nägid aga seda õnnetust ette ära, mis nüüd wägise nende kaela pidi tulema; need saatsid nüüd ühe alt kae saadiku piiskopile järele ja lastid teda wäga paluda, et tema oma lepituse katsumisi mitte nõnda pea järele ei peaks jätma, ja et tema seda tasast ja pitameelega piiskopi Wiilipi nende juure Seegewaldi tagasi peaks lastma tulla, sest see olla ommeti wiimaks wõimalik, sõbraliku soowimise läbi nende rahwast sündsa lepitusele saada. Selle kutsmise pääle tuli piiskop Wiilip Koiwa jõe tagasi, ja temaga ühes piiskopi Alberti wend Dietrich ja ka üks wana praost nimega Johannes. Ka Kaupo, kellel oma wendade lugu wäga südame pääl seisis, tuli nende juure, et tema ka omalt poolt, niipalju kui wõimalik, rahu aitaks korrale säada.

— See wäike selts tuli Seegewaldi, jäi lossi ette seisma ja kutsus Liwlasti uueste rahu lepitust tegema. Need olid selle pääle walmis, sääl räägiti edasi ja tagasi ja juba hakkas suur Liwlaste hulk ennast leplikumalt näitama, kui äkitselt Liwlaste wäe selja taga käre ja kisa tõusis, et orduwennad nende kodumaa sisse olewat läinud ja seda põhjani ära häwitawat ja rikkuwat. See ei olnud aga muud midagi, kui üks kawaalus, keda Sakslaste kõige wihasemad waenlased wälja

oliwad mõtelnud, et kõik rahu mõtted ühe hoobiga nende wendade pääst pidiwad kaduma. Kõle lärm ja hirmus kisa täitis kõiki kohtasi; lepitajad Sakslased, selle juure selle wahel ka lossi ülem Bernhard mitme sõamehega oli tulnud, saiwad finni mõtetut, Liwlaste laagrise weetut, waewatut ja waljus wangis peetut. Piiskop Wiilip pääsis üksipäini oma tõlgu Hendriku (Käti Hendriku) abi läbi ära ja nõudis, pärast seda, kui Liwlasted aru oliwad saanud, et see üks ilmaasjata kisa olnud ja kui see kära vähemaks jäänud, — et tema seltslased niipea lahti peaksiwad saama, wastupaneku korral ähwardas tema neid aga libedaste nuhelda, kust näha oli, et mässajate salalik ja kawal tegu ka tema pikka ja tasast meelt wihale oli ärritanud. Liwlasted tegiwad tema nõudmise järele ja näitawad endid, oma ülekohut tundes, ülepää wäga alandlikud ja sõbralikud, ja oliwad ka, kui piiskop Wiilip neid tõsiselt maenitses, et nemad truuste sõna kuuleks ja kristliku Jumala teenistuse juure tagasi pööraks — palju alandliku sõnadega käepärast; aga kui piiskop seda nõudis, et nemad laks ehk kolm oma poega pandiks pidiwad andma, paniwad nemad sellele kõwaste wastu, nõnda et see rahu armastaja mees wiimaks, ilma midagi korda saatmata, Riiga tagasi pidi pöörama ja selle tüli seletuse sõariistade hoolets jätma. See oli üks wäga werine sõda, mis nüüd põlema läks ja kõige kangemine möllas ta Dabreli kantsi ümber, kuhu sisse wihased Liwlasted taganenud oliwad. Nad saiwad piiskopi wäest kangeste ümberpiiratut, aga ommeti ilmaasjata, kunni wiimaks Sakslased nõuiks wõtsiwad, kantsi mäekalju al õõneks uuristada. Riisugust ähwardawat häda nähes, hakkasiwad laagerdatut wiimaks rahu paluma, mis neile siis ka lubati, kus juures piiskop Albreht, isiaraliku kaitsemise pärast, Riia wäele kõige vähemat riisumist kangeste ära keelas. Nuhtlusets uende ära langemise eest, sai Toreida Liwlastele see

lohus pääle pandut, siitsaadik kõigest oma põllu saagist kirikule iga aasta kümnest maks, kuna teistel Liivlastel, kes sõast ei olnud osa võtnud, palju vähem maks oli.

Wiis aastat aega ei kuule meie Kaupost enam midagi; sõda käis sõa järele üle meie õnnetuma maa ja üks werewalamine tuli teise järele, kuna see elatand würst rahuga oma põldu haris, ja kui ta aeg ajalt piiskopi wägedega ennast ühendas, siis ei näitnud ta ennast sel ajal, ei ühesgi neis sõdades, kui päämees wälja. Weel üksford pidi see sündima — aga tema surma tee pääl! — Biskalise sõdade järel tahtis piiskop Albert selle ära kurnatut maale üksford rahu pakkuda ja saatis sellepärast saadikuid, niihästi Gesti laste kui ka Wenelaste juure, aastal 1217, et nendega üht kauemine kestwat rahu säädust pidi tehtama. Tema pakumist ei wõetut mitte wastu ja nägi uusi sõdawägegi oma nõrgastatut piiskopikonna pääle tulewat, ja tõttas aegsaste enesele Saksamaalt abi tooma. See läks temale ka korda, sest tema oli wägewa Lauenburgi krahwi Alberti palju teiste rüütlite ja ristirändajatega Liivimaale enesele appi saanud. Nendega üheskoos pööris ta Riiga tagasi ja otselõhe weel parajal ajal, sest Gestlased oliwad selle wahel Nowgorodi würsti Wladimiriga ühte heitnud ja endid tema wastu Saksala maal Paala jõe kalbal suures hullas kofku kogunud, kust n'ad tema pääle pidiwad tulema. See oli üks wägew ja suur wägi, kuhu kõik Gesti maakonnad oma jagu wäge oliwad saatnud; sääl oli meht Kotalast (Läänemaalt), Harjust, Wirust, Tallinnast, Särwast ja Sakkalast. N'ad wotasiwad weel Paala jõe kalbal ses lootuses, et Wladimir oma hulladega warssi nende juure pidi jõudma; Riiglased aga, kes sellest täädust oliwad saanud, tõttasiwad Wenelastele ette, et neil oma Gesti waenlastega üksi pidi tegemist olema. Sakslaste mehed oliwad ka kõik kofku kogu-

tut, kes iial sõariistu wõiswad kanda, sest see oli üks raske wõitlus ühe tugewa ja wihase waenlase wastu. Nende wäe eesotsas seiswad ordumeistri Wolkiiniga mõlemad krahwid, Albert von Lauenburg ja Bernhard von Lippe (kes sel ajal Düünamünde kloostri Abt oli). See häda tund oli ka Raupo sõawäljale kutsunud, kuhu tema ühe tähtsa hulga Liwlaste- ja Lätlastega oma isandat ja sõpra, piiskopi Albrehti kõige jõuga kaitsma tuli; nende ühendatut wägi oli nüüd 3000 meest suur. N'ad läksiwad nüüd Sakkala maale, aga kõik täieste tapluse korras, sest selle eest ei wõinud keegi julge olla, et Smeri paksust metsadest neile mitte äkitselt ei oleks kaela tulnud. Sakslased käiswad sõawäe keskpaigas, paremal pool oliwad Liwlasted ja pahemal pool Lätlasted. Mõned julged ratsamehed püüdsiwad ligidast Gesti küladest mõned inimesed kinni ja saiwad nende käest täada, kui suur nende wastaste wägi oli ja et nemad ruttu nende wastu tulemas oliwad. See pani neid weel enam selle pika tee pääl ette waatama, kunni n'ad ilma kahjuta Wiliandi lossi juure jõudsiwad, kuhu n'ad wõiks jääwad, kust n'ad teisel päewal, kui enne lossi kirikus palwet oliwad pidanud, julge meelega waenlaste wastu läksiwad. See oli Apostli Matteuse päewal, 21. Septembril 1217. Gestlasted oliwad, kui n'ad kristlaste wäge kuulsiwad wastu tulewat, kõrwa, pimedas metsadesse läinud, kust nemad äkitselt wälja kargasiwad ja mööda minewa Sakslaste wäe pääle langesiwad. See päälelangemine ei toonud neile aga midagi kasu, sest kristlaste wägi oli kõik sel silmapilgul täielises tapluse korras. Üks hirmus tapmine hakkas nüüd pääle, mis kõigeenamiste aga keskpaigas wõles, sest siin seiswad Gestlaste kõige wahwamad ja walitsetut mehed ordurüütlitele wastu. Dmmeiti oliwad nende püüdmised ja langustused asjata, sest Sakslased tungisiwad ilma wastupidamata ratsa ja jala nende paksu ridadesse ja raijusiwad we-

riise tee waenliku wäe südamesse, nõnda et Gestlased ehmatusega igale poole ümberseiswa metsadesse laiale põgenesiwad ja tagaajajate eest warju otsisiwad. — Lätlastel oli aga selle wahel kitsas käes, sest nende wastu sõdis see tuline waper ja wahwa Lembitu oma Wiliandi Gestlastega, sest temal oli asja Lätlastele nende nii mitmekordse riisumiste ja waewamiste eest Sakkala maal, kätte maksta. Mõlemil pool oliwad palju surnuid ja haawatuid, kahtlaselt wanus wõit siiapoole ja sinnapoole, — säääl nägiwad Sakkalased korraga oma wendi Sakslaste eest põgenemat, ja — siis ei aitanud muud, kui pidiwad ka niisammuti tegema. See põgenemine oli aga hirmus jäle, ilma armuta möllasiwad Lätlased põgenejate seas ja tapsiwad kõiki maha, mis aga iial nende sõariistade ligi puutus; need kõige wahwamad ja wapramad Gestlaste päämehebed, Lembitu, Wotele ja Maniwalde leidsiwad selle põgenemise ajal koledat surma. — Teistwiisi läks aga wõitlus paremal käel. Siin saiwad Liwlasted Gestlaste odade wiskamise läbi nõnda kitsikusse aetut, et n'ad keskpaika Sakslaste juure tagasi taganesiwad ja neid oma wastasid tagaajada awitasiwad. Need Gestlased aga, kes praegu eest ära taganejate Liwlaste wastu oliwad sõdinud, läksiwad jälle üksikute Sakslaste pääle, kes oma wäe jagudest oliwad tagasi jäänud. Need paniwad aga ka mehifelt wastu ja saiwad warsti oma wendade poolt abi ja lõiwad ka selle wiimse Gestlaste wäe ülejäänused põgenema. Paala kaldal seiswad sood ja metsad ei wõinud põgenejatele kedagi julget warjupaika enam anda, sest wõitjad Liwlasted ja Lätlased käisiwad järgest nende kannul, kunni kõige sügawama metsa nurkadeni ja rajusiwad neid ükskhaawalt maha. Üksnes wäga wähäd pääsiwad weel sellest hirmsast tapmisest.

Meie nägime Kaupot ühes sõtta ja lahingisse minemat, — oli tema ka nende hulgas, kes selle päewa

õhtul õisates oma võidust tagasi tulivad? Oli kül, ja ka tema rõõmustas ennast omaiste võidu üle, aga mitte saagijagamise ega rõõmsa pidusöögi juures, vaid surma woodi pääl, oma leinaja sõbrade keskel. Et ta kül kolme haawa läbi nõrgastatud, oli ta siiski wahwaste ligi sõdinud, kui korraga ühe Gestlase oda selle wana sõamehe keha läbi tungis; sellepääle kanti teda surma pääle haawatut, lahingi mässamise paigast wälja, aga rõõm hiilgas weel surmas tema näost wälja, sest tema rahwas oli wõitu saanud ja tema usuwend ja sõber, piiskop, oli päästetud! — Ainult üks asi kurwastas tema wiimseid silmapilkusi, et temal mitte see arm ei olnud osaks saanud, wite haawaga surra, kui tema Lunastaja ja Issand, Jeesus Kristus, — sest tema surma haaw oli alles neljas olnud, mis tema sellel päewal oli saanud. Awalikult ja sundimata tunnistas ta weel üksford kõikide ees, kes tema surmawoodi ümber seisiwad, ennast Jeesuse Kristuse oma Õnnistegija poole, wõttis püha õhtusöömaiega ja uinus siis õnsa lootuse ja usuga Õnnistegija armu pääle igaweste magama. Ühe jao omast mõisadest kinkis tema selleaegse wiisi järele kirikutele, mis alles hilja aja eest tema rahwa selka oliwad alustatud, ja teise jao sai tema ainus ja armas tütar, keda piiskop Albrecht isi oli ristitanud ja kelle nimi Hedwig oli. See oli see ainus laps, kes pärast oma wanat isat weel elama jäi, ja selle tütre läbi pidi tema ärakustunud würstliku sugukonna auu uueste ülestõusma, sest tema sai pärast seda rüütli Johann Ungerni abikaasaks ja nõnda praeguse õitswa Ungerni sugukonna asuemaiks. Selle elatand würsti surm kurwastas kõiki, niihästi ülemaid kui alamaid kristlaste wäe seas. Mõlemate krahwide Alberti ja Bernhardi käju pääle sai üleüldine wäe leinamine peetud, ja selle auustatud wanakese keha ära põletatud, kelle ülejäänused ja luud weel kokku korjati ja Rubeseele wiidi,

kuhu needsammad säälatse kirikusse, kus sees ta nii sagedaste südamelikus palwes oma Jumalaga oli ennast ühendanud — maha maetut saiwad. —

Mitmed aastasaead on sest saadik mööda läinud, kes ka Liivimaa pinda mitte puutumata ei ole jätnud, sest Rubeselet ei ole enam Koiva kõrge kallastel leida ja ükski kivi ei tähenda enam seda aset, kus kohas nüüd selle üksford wägewa würsti luudkondid hingawad, aga selle haua üle paistab meile üks kuju, üks tõsine, mehine ja auuwäärt kuju wana halli aja seest, mis meid armastusele ja truudusele, kindlusele ja kannatusesele kõigis häis asjus maenitseb, ja iga tõsine Liivimaa poeg ei waata mitte tuimalt ega hoolimata selle kuju pääle, waid lasseb ennast selle läbi niisamasuguse auusa meele ja mehise tegudele juhutada ja kihutada.

Sellega oleme nüüd, armas lugeja, Kaupo elulouga, kuidas seda hakatuses lubasin, Läti Hendriku kroonika järel otsakorralt jõudnud. Ega keegi seda mulle pahaks ei saa panema, kui ma mõne muu kirjade järel weel mõne sõna Kaupost räägin. Tema nimet kirjutawad kroonikud mitmet wiisi: wana Rüssow nimeatab teda Kobbe, mõned teised Rubbe ja Kube, Läti Hendrik, Garlieb Merkel, Oskar Kienitz j. t. nimetawad teda Kaupo, pääle selle mõni weel Kaupio, et tema sel ajal elas, kus ristiusku suuremalt jaolt tule ja mõega ja werewalamisega siit maa rahwale pääle sunniti, ja et tema ühes ka oma wastupaneja wendade ja naabri rahwa pääle käija ja nende wastu sõdija oli, sellepärast on Doktor Garlieb Merkel omas „Läti wana aja jutu sees: Wanem Jimanta,“ *) mis tema aastal 1802 Saksamaal Doderi jõe ääres

*) Wanem Jimanta, eine Lettische Sage von Garlieb Merkel, Leipzig 1802.

Frankfurti linnas wälja annud, — teda üheks rahwa äraandjaks nimetanud. Seefinane Merkel oli aastal 1769, 21. Oktobril sündinud ja ühe päris Saksuse poeg, kes Liivimaal kiriku õpetajaks oli. — Seefinane luuletus on ühest Läti Woldemarist mõne aasta eest Moskwas uueste wälja antut.

See raamatufesjes wõtab Merkel Läti Hendriku järele küll kõik need inimesed ja loid kofku, aga ta ei tõi nendega mitte hystooria järel, waid paneb neid omas luuletuses, kuhu ta tahab, ja lasseb neid teha, mis ta tahab, mis wiisil ajad ja kohad hoopis wähetatut saamad. Pääle seda räägib tema sääl Lätlastest, kui päarahwast, kus ta nende mõlemate rahwaste eluwiiisid ja kombes üsna ühesuguseks teeb, mis aga omas loomuses hoopis teine teist wiisi oliwad. Tema lasseb sääl ka Kaupo ja Simanta Lätlastest wälja tulla, kuna nemad aga mõlemad päris sündinud Liwlasjed on. Tema säeb neid nõnda kofku:

Dinud üks suur wägew ja wahwa Lätlaste wanem, Tersimer nimi, see saanud omas noores põlwes ühest oma wägewast naabrist ja ka rahwast taga kiusatut ja põgenema aetut; sääl tulnud Igauno, poolmetslaste Gestlaste päämees oma hulgaga Lätlaste maale. Lätlasjed saanud põgenema aetut, ja nende wanem, Tersimeri põgenema ajaja wõi tagakiusaja maha löödut; sääl astunud korruga ligemast metsast üks wägew sõamees wägewa Igaunole wastu. Nad keerutanud oma tapmise nuijasi nii kangeste üksteise wastu, et need ülewel kõrges õhu sees alles üksteise pihta puutunud ja kui killud maha kukkunud. Siis hafannud wägewad mehed üksteise ümbert kinni ja sülitfi maadlema; kõik muu taplus seisnud ümberringi rahu. Kolm korda tõstnud Igauno Tersimeri ülesse, aga neljandama korruga kukkunud ta maha ja löönud oma pää wastu tamme puruks. Kui Gestlasjed seda näinud, põgenenud nemad kõik oma metsadesse tagasi.

Tersimer tahtnud jälle oma pelgu paika tagasi minna, aga rahwas ei ole enam lastnud, waid teinud teda endise asemele endile wanemaks. Endisel wanemal oli üks wäike pojake järele jäänud, selle oma waenlase poja wõtnud Tersimer omaks kasulapsiks ja annud wiimaks oma tütre Liita temale naeseks. Seesamma waenlase poeg olnudki Simanta. Tersimeril olnud isik ka üks poeg ja see olnud Raupo. Neist mõlemist saanud wägewad ja wahwad mehed.

Kui nüüd Tersimer ära surnud, siis saanud jumalate käest küsitut, kumb neist Lätlaste wanemaks saab? Preestrid sidunud püha abela ühe otsaga Berkuuni püha tamme ja teise otsaga hirmsa Pitkoli mäna külgi. — Püha hobune astunud jäält üle ja nimetanud Simanta wanemaks; Raupo pidant ära põgenema ja läinud Toreidasse Liiwlaste wanema Nazo juure, kust nemad temast pärast seda midagi enam ei oleswat kuulnud. Sääl oleswat Raupo Nazo wäimehiks, ja ühiks wäga wägewaks mehiks saanud.

Selle wahel ajal oliwad Sakslased Düüna kaldale jõudnud ja Liiwlasti, kui ka Raupot risti usu poole pöörnud, ja nende wahel ka juba mõned taplused ja sõad olnud.

Sellepääle lasseb Garlieb Merkel omas luuletuses Liiwlaste würsti Nazo Lätlaste wanema ja päämehe Simanta juure tulla, keda ta Sakslaste wastu oma rahwaga appi kutsus. Sääl kaebab hall Nazo Simantale ja Lätlastele, kuidas Sakslased nende pääle tükkida, neile uut usku pakkuda ja nende wana usku ära kaotada tahta. Esimene ülem munk Meinhard oleswat kül ära surnud, aga siis tulnud teine, Berthold nimi, see olnud weel waljum ja ähwardanud neid nuhelda, kui nemad alla ei heida. Siis wõtnud Liiwlasted sõariistad kätte ja pannud wastu; ommeti olla Sakslased neid ära wõitnud; säääl juures olla nende jumal Berkuun Bertholdi nuheldud ja teda otse Raupo ette

juhatanud, kus Raupo teda maha olewat löönud*), mis järel nemad siis olla rahu teinud. Selle järele tulnud kolmas ülemmunk Albrecht; see olnud väga kaval ja töotanud nende endised wastupanekud kõik andeks anda, nõnda et nemad temaga rahu teinud ja odasid wahetanud. Siis kutsunud Albrecht Liwlaste päämehed oma kantsi wõerusele, kui ta neid olewat aga wangi wõtnud ja nõudnud, et nemad endid oma lastega pidant wälja lunastama, et tema nende waenlase eest rahul ja mureta wõida olla, Siis saanud ta nende lapsed toodut, aga Albert wiinud need laewaga üle mere wõerale maale. Lastega ühes olewat tema ka Raupo wõerale maale wiinud, kus nemad teda arwanud koledat surma saawat, aga temal olnud Raupoga hoopis teine nõuu; ta wiinud teda oma ülemapreestri (paawsti) juure, kes Raupot olla ära efsitanud ja pääle seda salwinud, kuidas jutustatakse, siit maa kuningaks**). Säält tagasi tulles olla siis

*) Eesfinane koht lähäb Merkelil luuletuses historias hoopis kõrwa, sest Raupo sai juba piiskopi Meinhardi ajal (Heinrich von Lettland, Kap. I, pag. 8) ristiusu poole pöördut; see oli aga Liwlaste päämees Jimanta, kes Bertholdi odaga läbi pistis, aga mitte Raupo (Hein. v. Lettland, Kap. II, pag. 16. — Oskar Kienig I. Buch, pag. 60. — Rig. Almanach 1865, pag. 75). Wana Ruffow (I. Thl., pag. 18 u. 19) lähäb aga selle lou kuulutusega hoopis kõrwa, sest tema lasseb Raupo juba enne Bertholdi oma haawadesse ära surra, wõi on see tema segamine kirjutuse wiis; nõndasamma olewat Berthold Gestlastest maha löödut aast. 1204, kuna Läti Hendr. ja tema järele Oskar Kienig j. t. kirjutaswad, et tema aast. 1198 surma on saanud. — Wana Ruffow näis Gestlast ja Liwlast wistist üheks rahwaks pidawat. Wälja andja.

**) Siin lähäb Merkel omas luuletuses historia teelt jälle kõrwale. Ta lasseb piiskopi Albrehti nüüd alles Raupo, kui pagana mehe, wägise wõera maale ja Rooma paawsti juure wiia, kes teda alles ristwat ja pagana usust ümberpöörwat. Meie teame aga juba eespool loust, et tema ammugi enne seda risti-inimene oli, ja et tema alles Alberti 6mal

Kaupo Sakslaste poole hoidnud ja oma rahwa vastu sõdima hakanud."

Nõnda kaebanud Merkeli luuletuse järele Liivlaste pääwanem Nazo Lätlaste wanema Simantale.

Teisel päewal olewat Simanta oma Lätlasti kofku kutsunud ja Liivlastele Sakslaste vastu appi läinud.

Kui Lätlased Liivlaste juure jõudnud, siis olla Nazo ka oma Liivlasti kofku kutsunud ja nõnda tõtnud nemad Düüna kaldale Riia linna ette, kuhu nemad ühe liiwa mäe pääle seisma jäänud, kus männa mets kaswanud. Sääl pidanud n'ad nõuu, kuidas kantsi pääle minna; mõned tahtnud tormi jooksta ja mõned jälle kantsi elukaid sisse ära näljutada.

Kaua aega mõtelnud Simanta edasi ja tagasi, enne kui ta otsa pääle saanud; siis käsknud ta Nazot kahe teise mehega wõeraste kantsi minna ja neile ütelda, et neile kaks päewa aega antakse, et n'ad selle aja sees siit maalt peawad ära läinud olema; kui mitte, siis saada n'ad kõik ära tapetud.

Lätlaste ja Liivlaste tulek olla kõiki rüütlib ümberkaudu kantsidest Riiga kofku hirmutanud. Neid

walitsuse aastal (Heinr. v. Lettl. Kap. VII, pag. 37) Toreida Dietrihiga Rooma paawsti juure läks, aastal 1204. (Kie-
niz ütleb kül omas teises Liivi ajalugude raamatus lehel. 67
seda aastal 1202 sündinud olewat.) Sellekorraga oli Kaupol
juba teine kord wäljamaal käia, kuidas meie seda eespool oleme
näinud, sest et tema piiskopi Meinhardiga enne kord Breeme-
nis oli käinud (Zelliner Blätter von Ostsee und Meyer I. Thl.,
pag. 12 u. 13). Ruffow ütleb (pag. 18) Kaupo kül Mein-
hardiga Roomas käinud olewat, kellest aga teised kroonitud
midagi ei räägi, waid nende käik olewat siis aga Breemenist
saadil ulatanud. Läti Hendrik ei räägi üleüldse sellest Kaupo
reisist midagi. Toreida Dietrihil oli see Läti Hendriku järel
(Kap. I, pag. 10 u. 12. — IV, pag. 25 und VII, pag. 37)
juba kolmas reis Liiwimaalt paawsti juure, kui Kaupo temaga
ühes läks, aga Albertiga ei ole Kaupo kusagil käinud.

Wälja andja.

olnud üsna vähä, aga ommeti olnud Kaupo nende seas, see maksnud neile niipalju, kui üks terve wägi.

Kui Nazo oma seltslastega kantsi jõudnud, wõtnud Kunz Meindorp, kantsi ülem, neid wihasse näoga wastu; jääb olewat Nazo Simanta käsku neile julgeste ette kuulutanud, mis pääle teised üsna ära ehmatanud.

Siis annud Toreida Dietrih nõuu, Kaupot nende juure wälja saata, et ta waenlaste pääle tungimist weel eht wõib ära pöördä, — mis Kaupo Dietrihi nõuu pääle ka ette wõtnud.

Kaupo ja Nazo läinud nüüd üksteise kõrwas kõn-
dides sõna lausumata wäe poole, kunni n'ad senna mäe kingule saidwad, kus Kaupo seda hulka wäge immeks pani. — Kes on teie wanem? küsinud ta Nazo käest. Nazo näidanut sõna lausumata käega ühte kohta, kus Simanta ühe puu kanno pääl istunud. Kaupo wärisenud kõigest ihust, kui ta silm Simanta pääle langenud. Nõömuga jooksnud ta Simanta rinnale ja pisarad jooksnud mõlemil mehil palgid mööda maha.

Wikkamisi ja õhates teinud Simanta ennast kadu-
nut sõbra käte wahelt lahti. Arglilikult küsinut ta:
„Tuled ja nüüd oma rahwa juure tagasi?“

Nõömuga ja waluga ühtlasi waatnud Kaupo oma noorepõlwe sõbra pääle ja ütelnud: „Aga sina pöörad minu rahwa oda minu rinna wastu? See saab mulle wäga walu tegema!“

Sellepääle püüab Kaupo neile ristiusu õnnistust ära seletada, mis pääle teised teda oma rahwa poole püüawad meelitada, aga Kaupo ei lase ennast liigutada.

Wimaks küsib Simanta: mis wastust andis Saks-
laste eestwedaja sulle? Kas ta tahab rahulikult kantsid tühjaks teha, eht peame meie endid nende werega rojastama?

Simanta, — wastanud Kaupo, — mind saatis kantsi ülem käsku tooma, et teie rahulikult ümber

pöörate ja igaüks oma koju tagasi lähäte, kus teie ära peate ootama, mis armuline piiskop saab tegema, kas ta siis teile andeks annab, ehk isalikult nuhtleb. Dmmeti kinnitab ta kõigile andeksandmist, kes omad põlvned risti tähe ette niitab ja ennast ristimisega ehitab; kui mitte, siis on teie oma süü, kui ta teid oma naiste ja lastega ära hävitab ja teie maad kõrbeks teeb!

Simanta vastanud: Kaupo, mine tagasi oma isanda juure ja ütle, et Simanta oma rahwaga tuleb ja et tema oma sõna tagasi ei võta! —

Chmatusega kuulnud rüütlite ja munkade kogu Kaupo täadaandust, isäranis, et Simanta selle rahwa juhataja olnud.

Kunz Meindorp ütelnud kõige esite: Kui Simanta nende ees otsas on, siis ei või meie hõssi salaja neid mitte ära võita, sest muidu teevad nemad meie linna homme tuba hunnikuks; ma wiin oma walmis wäe koha nende pääle, siis peawad n'ad põgenema.

Loreida Dietrih ütelnud aga: kuulge rüütlid tae-waliku kuulutust! Kui mina Jumalat palusin, sai Jumala sõna minu kätte: Lõuse üles ja kuuluta argadele minu tahtmist: ma tahan teid usmatade käest päästa, aga mitte sõa läbi. Teie peate ühe mehe ja paganad teise mehe wälja saatma, kumb neist langeb, siis peab see rahwas rahulikult igaüks oma koju tagasi minema, ja teisi rahule jätma.

Kõik oliwad selle nõunga rahul; aga keegi ei pal-
kunud ennast wälja minema. Munk Dietrih rääkis
aga edasi: Jumala käsu pääle olla Kaupo selle tarwis
wälja walitsetut. Tema peab sõdima ja minu wõit-
tut mehe werd lepitama, keda (Bertholdi) tema on
maha löönud. — Nõnda waletanud Dietrih teistele
ette. Kaupo löönud käd risti rinna pääle ja ütelnud:
Jumala tahtmine sündko, kes minule suuri asju teinud!

Ruttu saatnud kantsi ülem käsu Jimanta juure, kahe mehe wõitlust pakkuma, kuna Dietrih Kaupoga salaja palju rääkinud.

Kui Jimanta selle tääduse saanud, ütelnud ta wanematele: Andke otsust, mis meie peame tegema? See on näha, et neil nõrkus käes on; aga kui n'ad oma lubadust peakswad, siis ei oleks see pakkumine mitte põlata!

Jilo, üks wana Liivlane, ütelnud: ärge wõtke seda wõitlust mitte vastu! mis nende poolt tuleb, on kõik kawalus. Bollrad, kes minu kiilegunde ära häwitas, kutsus kõige tugewamad minu mehed nõuu pidama kofku; kui n'ad tuliwad, pani ta kantsi finni, pistis põlema ja nõnda saiwad meie mehed otsa. — Ma ütlen, ärge wõtke seda pakutut wõitlust vastu, waid lähme oma wäega nende pääle! —

Mõtlege niisammoti Bruuno pääle, — hüüdis üks teine wana mees Biilzo. Ta oli meie käes wangis, kuhu meie teda ühte auku olime wisanud, et ta sinna pidi kärwama. „Peab see rööwel nii kaua weel elama?“ — hüüdis Maija, Dabreli õitsew tütar. „Ma tahan teda kiwidega surnuks wisata!“ — Haleda südamega wiskas ta leiba sinna auku ja lastis iga wõji wee kruusi sinna põhja*). Meil sai selle teo pääle häbi ja lastime selle rüütli lahti, kes meile igaweste wandus tänulik olla. Kolme päewa pärast tulnud ta

*) Kõik see wastastiku waidlemine ja sõtta ehitus on Läti Hendriku (Kap. II, pag. 15 u. 16) järel enne piiskopi Bertholdi langemist olnud, mis luuletaja sin hoopis hiljema aja pääle säädnud. Niisammoti ei ole Dabreli tütre Maija lugu ilalgi Liivlaste, waid Wiiliandi Gestlaste seas olnud, kuidas meie seda „Kodumaalt Nr. 2, lehek. 51 ja 52 leiame, keda kroonikus Alnpeffe üleskirjutanud, kus aga laks rüütli auku oliwad wisatud ja keda üks Gesti naine, nimega Emme oma mehe täades eesnimetatut wiisil nälja surmast oli päästnud. Waata ka „Livonia 1815.“

oma raudsõameestega tagasi, tapnud Dabreli, ja teotanud tema õitsewa tütre Maija ära*). Need wõerad ei pea sõna, ärge wõtke nende kabe mehe wõitluse pakkumist wastu! —

Wiimaks hüüdnud Nazo: See on küll kõik tõsi, aga siiski ma annaks nõuu, kabe mehe wõitlust wastu wõtta, kui meil üks niisugune mees oleks, kes selle pääle wõiks wälja minna ja oma elu julgeks hädasse anda. Wõeras wõitleja peab aga ilma raud riideta olema.

Sa oled targaste kõnelenud! hüüdis Simanta. Mina olen kabe mehe wõitluse poolt; ka see mees on walmis, kes wõitlema lähäb, — kus juures tema filmad kui koidu täht wälkunud. — Käsü tooja! Ütle kantsi ülemale, et tema oma preestritega homme hommiku päewa tõusu ajal seie wälja tuleb, ja meie ja enda jumalate ees wannub, et ta seda lubamist truuste peab, mis tema kabe mehe wõitlusega meile on pakkunud, ja meie tahame ka wanduda; aga teie wõitleja peab ilma raudriideta olema, nii kui meie mees! Ärge aga arwake mitte, et teile selle pääle pikka aega antakse! Nõnda rääkinud Simanta ja käsuwija läinud oma teed.

Selle pääle tuleb õhtu kätte ja õö pääle, kus luuletaja Simandat üht imelikku und lasseb näha.

Ülestõuswa päikesega kogunud Waidelotid endid lagedale ja nende ümber sõa rahwas, kuhu kaks altarit ehitatud. Üks härg ohwerdatut sääl Berkuunile ja üks must, pika harjastega kult Pikolli, põrgu jumalale. Korraga lastnud ennast üks kull ülewelt maha ja wiinud selle ohwri looma sisekonna oma teed, — mis pääle kõik rahwas leinama ja Waidelotid seda

*) Kõik need loud ei lähä histooriaga sugugi ühte, mis luuletaja siin diete musta wärwidega ette maalib. Dabreli lugu oleme juba eespool näinud. W. andja.

kabe mehe wõitlust ära keelama hakanud; aga Simanta jäänud oma otsuse juure kindlaks.

Sääl tulnud siis linnast kantsi ülem Meindorp oma sõameeste ja munkadega sinna lagedale wälja, kus Simanta Waidelottide ja rahwaga ohwri tule ja suitsule waikeid palweid järele saatsiwad.

Sulge wanem, ütelnud Kunz Meindorp kawala sõbraliku näoga, — ma tulen wõitluse tingimise kinnitust wanduma. Kui meie wõitleja wõidab, lubad sa siis oma rahwaga ära minna? Wõime meie siis rahul oma kantsides elada ja teie sõbrad olla?

Wõeras, — wastanud Simanta, — nii kui minu sõdimise nui murdmata on, nõnda on ka minu sõna ilka murdmata olnud, sest meil on lubamised wäga pühad. Kui nüüd meie wõitleja wõidab, kas sa siis lubad siit linna ja ümberkaudsed kantsid tühjaks teha ja oma rahwaga ära minna? Lubad sa, et sinu rahwas iialgi enam siia maale ei tule?

Mina luban ja töotan seda — wastas Kunz Meindorp — ja tahan seda ka jõudu mööda pidada; mina töotan seda oma Sumala ja püha neitsi juures, kulda meie ust seda õpetab!

Sagedaste on ühe wõitluse wiimne ots imelik — ütelnud Loreida munk Dietrich. Kuidas jääb siis see lugu, kui mõlemad wõitlejad langewad? Töötad sa, mehine wanem, et sinu rahwas siis ära peab minema ja rahu pidama, kunni piiskop isi tuleb ja sinuga nõuu peab?

Ei mitte nõnda, kawal preester! hüüdnud Simanta. Siis tehku tuli otsust ja tormagu minu rahwas. Muidu panete teie meile jälle uusi wõrkust ja paelu!

Kunz Meindorp wandunud selle pääle nende ees, ja wõtnud munga käest leiba ja wiina. Simanta aga astunud oma mõega pääle ja hüüdnud oma jumalaid enese ja oma rahwa wastu kättemaksjaitse, kui n'ad oma töotust ei peaks pidama. Siis wahetanud n'ad

Kunz Meindorpiga odasid, mis pääle Meindorp oma sõameeste ja munkadega tagasi läinud.

Kaupo olnud selle wahel püha neitsi altari ees põlwili palwes. Dietrih astunud tema juure ja annud temale pühitsetut leiba ja wiina, ja rääkinud palju petliku sõnu paawsti armust, taewa ilust ja märtiiri auust, mis Kaupo alandlikus palwes päält kuulanud, ja mis tema südant imeliku tundmistega täitnud. Ta nimetanud teda isiaralikuks Jumala tööriistaks ja sidunud Kaupole ühe pühitsetut mõega wõõle — seda tema aga kawalal wiisil ära olla kihwtitanud*).

Linna wäraw läinud lahti ja Kaupo tulnud üksi kilbi ja mõegaga ehitatut, tõsise sammudega Liwlaste poole. Simanta astunud temale julgeste wastu, kus nemad lageduse keskel üksteisega wastastiku koku saanud. Kui n'ad üksteist tunnud, ehmatanud n'ad hoopis ära ja langenud nuttes üksteise kaela, kus juures kõik waen ja wõitlus unustatut olnud, kui noore põlwe sõbrad nõnda haleba meelega üksteise rinnal seisnud.

Pikkamisi tõusnud Kaupo ülesse ja ütelnud waikselt ja kogelbades: „Sina isi? — Sind ennast pean ma —“

Simanta hüüdnud aga wihaga: Üks häbemata lagu on see! Meie eneste seast walitsewad need kawalad, kes meid peawad hukka saatma! — Kaupo! minu wend! Waata kuidas so rahwas säääl seisab ja rõömuga ootab, et sa nende juure tagasi pöörad, kes sind laiali laotatut kätega wastu wõtawad! Teinepool ootawad jälle teised, kas sa meie õnnetusels wenna tapjaks ja oma rahwa huktajaks saad!

Ei mitte! wastanud Kaupo ehmatades waikselt häälega. Mitte ärarikkujaks waid päästjaks lubasin ma oma rahwale saada. Teie hinge õnnistuse pärast olen ma mõega kätte wõtnud! —

*) Ei ole iialgi seda sündinud, kellest ka keegi kroonika ei tää kõneleda.

Weel üksford pannud Jimanta Kaupole kõik seda häda ja wiletsust ette, mis siis saab tulema, kui tema mitte nende poole ei heida ja ütelnud: Pööra tagasi oma rahwa juure!

Smelikud liigutused käinud Kaupo südamest läbi. Säääl hüüdnud korraga trompetid linnast, mis teda nagu unest ülesäratanud. Ta hüüdnud: „Kaitste mind pühad! Kaitse mind taewa kuningana niisuguses kiusatuses!“ — Sellepääle läinud ta tormiga Jimanta pääle, aga Jimanta seisnud liikumata tema ees paigal ja ei ole tahtnud oma noorepõlwe sõbrale mitte wastu hakata. Tuba saanud ta mitu haawa Kaupo käest, mis pääle Waidelotid kaebades sarwe puhunud. See äratanud ka Jimanta ülesse, et ta mitte ükski oma elu eest ei wõitle, mis pääle ta ühe korra oma mõelka keerutanud, ja siis olnud Kaupo kilp puru, ja teise hoobiga olewat ta Kaupo täieste maha löönud. — Sellepääle olewat aga kihwt, mis Kaupo mõega külges olnud, Jimanta were sees käima hakanud ja nõnda olnud Jimanta ka warssi surnud maas. — Seda nähes olewat kõik Lätlased ja Liwlased ära põgenenud ja Sakslased wõitu saanud.

Nõnda lõpetab Garlieb Merkel oma luuletuse lugu, mis ma siin lühidelt olen jutustanud. Siin tahab ta Kaupo pääle kõige mustemat warju wisata, et tema Jimanta wastu kihwtitatut mõegaga olla tulnud, mis ükski kroonikus kusagil ei tunnista. Nõndasamma ei ole Kaupo ialgi Riigas Kubs mäe pääl Jimanta käe läbi surnud, waid Gestlaste käe läbi Põltsama ja Willandi wahel, kuidas Läti Hendrik (Kap. XXI, pag. 230 u. 231) sellest kirjutab; niisamma ka Rüssow I. Thl. pag. 18, D. Rienig II. Buch der Livl. Chron. pag. 90, Rig. Almanach 1875. pag. 79, Fell. Blätt. I. Thl. pag. 56 j. n. e., kus selle korraga ka kõige wahwam Gestlaste wanem Lembitu ühe Lätlase Beto käe läbi ära tapetud. Nõnda on Kaupo suguselts suuremalt jaolt kõik Gestlaste käe

läbi surma saanud, sest tema poeg Berthold ja wäimees Waane langesiwad ühes endises lahingis Timeri jõe ääres ka Gestlaste kae al. Mis eesfeiswas luuletuses ühest Gesti wägewast wanemast Igaunost räägitakse, seda ei ole ka olemasgi olnud, sest Liwlasel ja Lätlastel on Gestlast Tartumaa wana nimega „Ugaunia wõi Igaunia“ nimetanud, kuidas Ed. Pabst Lätti Hendriku kroonikas (Kap. XI, pag. 91, Anmerk. § 7 das.) seda üsna õieti seletab. Teises kohas (Rig. Alm. 1865, pag. 70) kõeldakse kül Igauni „ära aetut“ olemat, sest et Liwlasel Gestlasti siinamaale tagast tunginut.

Eespool Merkeli luuletuses ette tulewad wanad Liwlasel Jilo ja Biltzo ei olnud enam ristimata paganad, waid on esimesed ristitatut Liwlaste ülemad olnud (Lätti Hendr. Kap. I, pag. 4, Rig. Alm. 1865, pag. 74), nõnda ka Simanta, Biliendi, Aldenaago, Waade, Waldeko ja Terweder (Lätti Hendr. Kap. II, pag. 6), kes aga ristiusust ära oliwad taganenud (Kap. II, pag. 15 u. 16, Anmerk. § 6) ja piiskoppi Bertholdi omalt maalt wälja minna sundiswad. — Dabrel ja Alazo oliwad istgi, kuidas meie eespool oleme näinud, Kaupoga ühes Gestlasti surumas ja tapmas.

Olgu siin niipalju Garlieb Merkeli wälja mõeldut jutustuse seletuseks, et keegi seda juttu tõsiselt histsoriaals ei pea pidama. Ma olen istgi mõnda meest kuulnud, kes Moskwa Woldemari „Wanem Simantat“ on lugenu, et nemad seda tõsiselt histsoriaals on pidanud, — wistist sellepärast, et nemad päris histsoriat mitte hoolega ei ole uurinud.

Dummeti ei wõi mina siin ei Kaupot ega Merkeli hukka mõista, sest et nemad koguni teine teisel ajal on elanud, ja teisel hoopis teine eesmärk olnud. Kaupost kõeldakse, et tema waim sada aastat*) teistest ees olnud ja seda ette ära näinud, et nende wana

*) Rig. Alm. 1865, pag. 76.

pagana usk mitte seisma ei wõi jääda, mikspärast tema ka kõigest südamest ristis usu poole hoidnud ja seda kaitsta ja laiale laotada awitanud, muidugi oma aegsel wiisil, kus jõuu kaudu jõnu wastu pidi seistama; — niisammo oli ka Merkeli waim omal ajal sada aastat *) teistest ees, sest tema tundis täieste siit rahwa minewiku ja nägi nende troostita olemiku, kus juures tema inimlikult tundja süda seda sugugi enam ei wõinud kannatada, et see tulewikus weel nõnda pidi jääma, waid pruukis priiuse abelate lõhkumiseks neid kõige terawamaid riistu, mis wastu ka teised jellel ajal kõige jõuuga paniwad.

Wiimaks on Raupoost weel niipalju ütelda, et tema üks neist siit maa sündinud ülematest wõi mõisnikudest on olnud (D. Kienitz, Livl. Chron. pag. 293), kellel Saksa rüütlitega wõi mõisnikudega ühesugused õigused on olnud (Hupels nord. Miscell. St. 27, pag. 579), ja et nemad ka üksteise sugust naasi on wõtnud, kuida meie eespool Raupo tütre Hedwigi juures oleme näinud, kes praegu elawa Ungern-Sternbergi sugukonna asuemaiks on saanud. Pääle seda peawat ka Liwen'ide sugukond Raupo järeltulijad olema, kelle suguwõrsa hakatuse ja kaswamise tahwel Hupels (nord. Miscell. St. 13—14 leida on **).

Nüüd oleme ühe wana aja siit maa auusast mehest kõnelenud, aga, nõnda kui täame, oli wana Raupo Liimi rahwa sugu mees, kes ka Soome kännust ja Gestlaste sugulased oliwad. See rahwas olewat wana

*) Zeit und Sonst. Moskwa 1871, pag. 63.

**) Liwen'ide sugukond peawat Hünze Live järeltulijad olema, kes aastal 1386 Permelt mõisa päris omanik olnud, kelle asuissa Liimlaste würist Raupo olla. Liwen'ide wapi sees olewat Raupo surma mälestus weel kolme lillega märgitud, mis neid kolme oda tähendawat, misga Raupo aastal 1216 läbi pistetut. Keiserina Katariina II. kinkis Kuuramaalt Mesote mõisa selle soule päriseks, mis praegu nende käes on.

aja uurijate arvamise järel, — kuidas ka hilja üks
 professor Tartus, õpetatud Eesti seltsi koos olekus
 1875 oma kõne läbi seletanud, — Lätlaste kõrvas
 see vägevam ja pää rahvas siin maal olnud, kes
 aga nüüd Liivimaalt jäljetumaks ära on kadunud ja
 Lätlaste sekka ära uppunud. Oma keele järele oleks
 see rahvas niisamma Gestlaste sugulane olnud, kui
 Tartu- ja Võrumaa rahvas Tallinnamaa rahvale,
 sest nende keel lähäb väga Tartu- ja Võrumaa rahva
 keelega ühte, nõnda ka Halliste ja Karksi rahva kee-
 lega, kes muidugi Metsepoole maal nende kõige lähē-
 mad naabrid on olnud, ja võib ka olla, ehk koguni
 jaolt nendega üksteisega segamini juhtunud, ehk kül
 Dskar Kienitz (pag. 19) ütleb, et nemad väga selle
 eest olewat hoidnud, et nemad endid mitte teistega ei
 ole seganud. — Ma annan siin mõne sõna Liivi ja
 Halliste keeli *): Liivi keeli: ta um jo kaugön jeds,
 — Hall. f. ta om jo kawwen ehen. — L. sääl äb
 uo äb üt kuonnö, — H. sääl e' p'o ütte kodun. —
 L. nänt naised om amad konn, — H. nende naise
 om kif kodun. — L. meg pilöm üd touis tagan, —
 H. me kurdam üit tõise tagan. — L. ma äb näe,
 mis sälja tagan um, — H. ma 'p näe, mis seillä
 tagan om. — L. see um kaugön tagan, — H. temä
 om kawwen tagan. — L. tuul puhub velan, — H.
 tuul puhub wälän. — L. mina ab tied, kuna suur
 isand säält jõudab koda tull, — H. mina 'p tääden,
 kuna suur isant säält jõwab kodu tulla. — L.
 pollön um appön mafa, — H. öllel om hapu magu.
 — L. is uo südant tämmön, — H. es ole swant
 temäl. — L. tämmön um üd rontod, — H. temäl
 om üits raamat. — L. petuksön liitöd jalgad, —
 H. petüfel (wölel) lühifese jala. — L. ta sie ventis

*) Gesnimetatut Liivi keele sõnad on võetut Dr. M.
 Beske Untersuchungen zur vergleichenden Grammatik des Fin-
 nischen Sprachstammes, Leipzig 1873. W. audja.

uls, sis ta tammõn sai terrõks, ne ke se tuoi, — H. ta selle wennit üles, sis ta temän sai termes, nii kui see tõine. — L. kaarnõs kaarnõn filmõ äb radlõ, — H. kaarn kaarna filma p raku. — L. seda um wanad jalgadõn üüdüõl pääwal küll kädöd, — H. sedä om wanul jalul ütöl päewäl küll kät't. — L. ta um min isan sulli, — H. ta om minu äti (isa) sulane. — L. wist ne luud loodan ala, — H. wiska nee luu lawwa ala. — L. pinn magub loodan all, — H. peni magab lawwa all. — L. anda õbistõn weta, — H. anna hobestele wet. — L. töõ mied pietulub perimeest kuul, — H. töõ mihe peäwe peremeest kulleme.

On ka kül sõnu Liivi keeles, mis kuidagi jälle Gesti keelega ühte ei lähä, kui: pissti jel mõtsan aigas, — wäike maja metsa ääres; — ma peislob tuln aigas, — ma sojendan tule ääres; — tsupin, — hunniku kaupa; — amin päävin, — terwil ehk täiel päewil; — korra*) paint lastis ne lambõd sududõn**) jera sõbd, — elaja karjane lastis need lambad huntidel ära süüa; — se um minnõn läälam***), — see on minul raske j. n. e.

Olgu siin niipalju mõne sõnaga meie sou ära kadunut rahwa keelest mälestuseks, kust meie selgeste näeme, et nemad meile mitte wõerad ei ole.

Smelik tuleb see mul aga ommeti ette, et need kaks rahwa sugu üksteist wäga on wihkanud ja üksteisele waewa teinud, mis kül ka jaolt sellest wõib tulnud olla, et Liivlasi kõigeesite sunniti ristiusku wastu wõtma ja et Gestlased siis nende waenlastiks saiwad, kui nemad Sakslaste ja Lätlastega Gestlasi ristiusku sundima ja riisuma tuliwad.

*) Wõib olla, et meie endine mõisa „korraline“ Liivi „korra'st,“ ehk elaja karjan on tulnud; wõib ka olla, et n'ad forra järele mõisa karjas käiswad.

**) „sududõn“ wõib ka Tartu keele „sutedel ehk süfidel“ olla.

***) „läälam“ olen ma kül sagedaste Gestlaste suus kuulnud, aga selle tähendust ei täädnud ma mitte. W. andja.

Et meie nüüd kord Liivlaste juures oleme, siis räägime weel, mis wanad kirjad nende wanast ajast ja ka uuemad nende kadumisest kõnelewad.

Liivlaste nime üle on palju ja mitmesugusi arwamisi olnud. Et nende nimi „liiwast“ on tulnud, mis Sakslaste seie tuleku ajast räägitakse, kui nemad selle maa nime täada tahtnud, aga üksteise keelt mitte ei ole mõistnud ja näitnud sõrmega maa pääle, kus paljas liiw olnud, siis arwanud Liivlased Sakslasi liiwa nimet täada tahtwat, ja ütelnud: see um liiw! — siis olewat sest maa ja rahwa nimi tulnud. — See on aga üks tühi arwamine, sest Rooma ajalugude kirjutaja Plinius*) täädwat juba Skandia Hillewoonidest kirjutada, mis Goothi keele wäljarääkimise järel Lewoonide wõi Liiwide nimi olewat. Et nemad Soome sugu rahwas on, seda tunnistab nende keel. Üleüldisest Soome sugu rahwast räägib juba ka Roomlane Tatsiitus**): „See rahwas on väga toores ja ütlemata waene. Neil ei ole ei sõariistu, hobusid, ega maja jumalaid. Rohud on nende söök, elajate nahad riie ja maa nende magamise ase. Nende ainus tugi on nende jahi wiibud, kelle noolisi n'ad puuduwa raua asemel kontidega teritawad. Taht toidab mehi ja naesi; sest nemad käiwad korra järele jahi pääl ja jagawad üksteisele oma saaki. Nende lastel ei ole muud warju metsaliste ega wihma wastu, kui üksnes okstest punutut onnid. Sinna alla lähawad noored mehed, sääl otsiwad ka wanad warju. Dmmetigi peawad n'ad niisugust eluwiisi paremaks, kui põllu tööga ennast waewata, ehk kodu tööd teha ja enese ja teiste

*) Gajus Secundus Plinius, sünd. 23. aast. p. Krist. uue Rooma (Novum Comum) linnas Itaalias; sai aast. 79 p. Kr. Weesumi wäljapurskamise juures otja. Wõi on see Plinius Cäcilius, kes aast. 62 p. Kr. sündis? —

**) Cornelius Tacitus, sünd. aast. 54 p. Kr.; surnud aast. 117; kuulus Rooma ajalugude kirjutaja.

warandust lootuse ja kartuse al kaitsta. N'ad on kõikis asjus julged ja rahul; niihästi inimeste kui jumalate poolest, sest nemad on seda kõige raskemat asja kätte saanud, see on: et nemad selles olekus nõnda õnnelikud on, et n'ad iial enam paremat ei soovi. — Muidugi ei wõi Tatsiitus seda mitt eütsi Soome sugu rahwast ütelnud olla, waid ka teistest põhjapoolsist rahwast.

Nõnda wõis Tatsiituse ajal siin maal lugu olla, aga 3. ja 4. aasta saeal oliwad suured rahwa rändamised, mis ka siit rahwast paigast ära on nihutanud.

Suurem jagu Liitwi wõi Hillewooni rahwast olewat ju wäga wanal ajal Rootsi maale rändanud, miksparast Meinhardi ajal neid aga weel üks wäike jagu Düüna ja Koiva ääres olnud. Kui Soomlased alles Niimeni jõe ääres olla asunud, siis olla Liitwlasted praeguse Kuuramaal aset olnud. Üks jagu neist saanud wiimse Kuuramaa põhjapoolse nurka litsutat, kus nende sugu praegu weel leitakse. Sälal olewat n'ad 12 küla sees elanud ja targad mere mehed olnud. Sakslaste seietuleku ajal olnud nemad ka juba tublid põllumehed, kalapüüdjad ja mesilaste pidajad; ommeti ei ole nemad oma maa saakide wäärtust weel õiete mitte tunnud ja olla seda wäga imeks pannud, kui Sakslased neile selle waha eest, mis nemad juba maha oliwad wisanud, weel hinda pakkusiwad.

Nende keel ja kodused jädused olnud Gestlastega ühesugused, ja nende maa niisamma kiilegundade kaupa sisse säetut, kessel wanemad eesseisjais wõi walitsejais oliwad. Need elanud wõsade ja wallidega kinnitatut kantside sees, keda n'ad kõige ennemine jõgede kaldale ja mägede pääle on ehitanud, nende usk on ka enamiste Gestlastega ühesugune olnud, ja olla Soomlaste Jumalat Toora wõi Taarat auustanud; mõned pruugid olla nemad ka Lätlastest enestele wõtnud. Isstaranis on neil wana Preissi wiisi järele walge hobune jumalate nõuu tääda andja olnud, kuidas meie seda enne oleme näinud. — Toraida nimet arwab

Kül Merkel sõnast „Toor apita“ tulnud olewat, kuna Aug. Döbner (Rig. Alm. 1865, pag. 72) seda Daanlastest ütleb pantut olewat. — Surnud olewat ärapõletatud; olnud ta sõamees, siis kõige hobuse ja sõariistadega. Jumalatele olewat metsades ja mägede pääl ohwerdatut, ja neid viete ära lepitada, neile ka sagedaste inimest ohwerdatut, isäranis aga wangisi. Raskestest haawatut, wigased ja wanad olewat surnuks lööbüt, ja selle wiisiga eest ära koristatut. Naisi olewat neil mitu olnud, kes meest kui pärisorjad teeninud; ommeti saanud üks teiste seast kõige ülemaks peetut. Tütarlapsi olewat aga niipalju elusse jäätut, kui tahetut; mis üle seda, need olewat pärast sündimist warsti ära surmatut. Nõnda oli Liwlaste ja wissist ka Gestlaste elulugu, enne kristlaste seie tuletut siin maal.

Üleüldse oli Läänemere maade loomulik seisus niisugune, et nende naabri riigid ühtepuhku neisse puutusiwad. Ta seisis Taani, Rootsi, Littawi ja Wene würstiriikide wahel ja sai nõnda igakordse wõidumehe käes mängi asjaks. Taanlane oli juba väga wanal ajal siit maa rahwast enese maksu alla sundinud, kellest n'ad endid wahest ka lahti päästnud olid; sest üks Gest kuningas Baus nimi, olewat 14. Taani kuninga Hööteri ära wõitnud ja tapnud. Selle läbi saanud Liwlastes, Gestlastes ja Kuurlastes Taani ikkest korraks lahti, mis Hööteri poeg neile aga jälle selga olewat sundinud. Teiselt poolt sundiswad hiljemalt jälle Wene würstid siit rahwast enesele maksu maksma, aga nende poolt toodi ka würsti Wladimiri ajal 988 aastal risti usku seie maale, ja sunniti neid oma ebajumalaid maha jätma, ja ristmist wastu wõtma. Kui see ka mitte kauaks ei kestnud, siis oli see neile ommeti nõnda sügawaste meele jäänud, et kui Sakslased neid tõega ümberpöörma sundima hakkasiwad, et nemad siis enne oma jumalate käest nõuu küsinud, kas n'ad kreeka wõi katoliku usku wastu pi-

divad wõtma. Liis langenuß aga õmmeti katoliku usu poole.

Nõnda hakkaswad siis piiskop Albert ja Raupo walgusega siit maa rahwale ristiusku pakkuma ja kaotse piiskopliku riiki alustama.

Dleksiwad järgmised ristiusu toojad nõnda oma tööd edasi ajanud, kui Albert ja Raupo seda tegiwad, siis oleks nende riik seestpidi ühemeeliselisels ja wäljaspidi waenlaste wastu tugewaks saanud. Et nende järel aga waimulikud ja ilmalikud ülemad üksteise wahel tülisse läksiwad, siis tuliwad nende wahel lahkimised ja lagunemised, mikspärast Liwlastel, Kuurlastel, Lätlastel ja Gestlastel nende wastu midagi usaldust ei wõinud olla. Kuna n'ad oma riiki seestpidi ühenduse läbi wäljaspidi waenlaste wastu oleksiwad pidant kindlaks tegema, selle asemel surusiwad n'ad siit maa waba rahwa omaks pärisorjeks maha, misga n'ad aasta sadade kaupa ülekohut ülekohutu pääle koormasiwad, mis weel tänapäewani oma paha wilja kannab. Selle õnnetuse läbi tuli siis üks segamise ja käärimise aeg, mis kõik keelte ja seltsliku seijuste wahel ära rikkus. Lätlased, kes järele andjamaid oliwad, oliwad nii õnnelikud, sessel käärimise ajal oma suguga weel hinge pidama jääda, kuna Liwlastel hoopis ära kadunud on. See on küll waevalt uskuda, aga siiski tõstne süündinud asi, et üks terve rahwas, kes Sakslasi teist siitmaa rahwast awitastiwad alla sundida, ja kelle seast niisugune wägew mees, kui Raupo, on tulnud, et see nii soutumaks kaduma on läinud, et Liwimaal neist praegu mitte jälge enam järele ei ole. Minewa aasta jaeal on üks õpetatut ajalugude uurija Schlözer keiseriina Katarinaat palunud, et ta Liwi- ja Kuuramaal pidi lastma järele otsida, kas neist kadunud Liwlastest kusagil weel pidi jälgi leida olema. Ajalugude raamatud ja wanad kantside rusud tunnistawad seda ilmalakspidi mõtlemata, — kuhu on n'ad siis selle aja

see jäänud? On n'ad siis hoopis ära lõppenud? Kui see lugu ühe nii kaunis suure rahwaga nõnda on olnud, mis asja läbi võis see siis sündida? — Nende küsimiste pääle ei võinud kusti õiget wastust saada. Ka selle aegsed täadused, mis keiseriinale kuulutati, ei annud selle üle paremat seletust. Pääle selle tuli weel mõnda sinna juure, mis seda asja weel kirjumaiks tegi. Üks neist olnud üks mälestuse kiwi, mis Dondangi randas leitut ja selle pääle Ladina keele kirjutatut:

„Ijand, halastagu meie pääle! 1701 riisustwad meid Saksid, 1702 Rootslased, 1706 Moskowiitid, 1707 Rootslased, 1710 Moskowiitid, ja nendega ühes möllas üks hirmus kark ja nälja häda Kuuramaal. — Mai kuu tõi meile meie Herzogi Friedrichi Willem Raasimiri abiga tagasi. Dondangi randa jäiwad Saunzeemist kunni Jozma 1600 inimesest weel waevalt kümme hinge järele.“

See oli jo ühe sureja häda hääl! Aga kes oli see sureja? Liwlased — ükskord üle Kuura- ja Liwimaa wälja laotatut wägew rahwas, kes nüüd kõige wiimse Kuuramaa nurka kofku tungitut, kõigist tähelepanemata ja unustatut, ja peaaegu hoopis ära kustumas on.

See sundis Peeterburgi akadeemiat aastal 1846 ja 1852 seda asja weel ükskord läbi katsuma, ja saadeti kaks meest sinna, et seda järele pidiwad uurima ja ülesse wõtma, mis weel wõimalik oli. Aastal 1858 saadeti akadeemikus Wiedemann uueste sinna, kelle täadustest kui ka tema eeskäija Sjögreeni kirjadest mõne sõna siin täada anda tahan, mis nemad weel oma filmaga näinud:

„Praeguse Liwlaste eluase on Dondangi ranna liiwasel kaldal, mis Domesneest 10 wersta õhtu poole ja Riia lahe randa mööda 12 wersta hommiku poole ulatab. Riia pool elawad neist Lätlased ja wastu õhtut seisab neil mets ja soo, hommiku poolt puutuwad nemad ka Lätlastega ühte. Aastal 1852 olnud

sääl weel 136 Liwlaste talukohta, sest saadid (1858) olla nende aru tähtsalt vähänenud. 12 aasta eest (1846) olnud sääl weel 2324 inimest, kes Liwi sugu olnud, nende keelt mõistnud ja rääkinud; praegu (1858) olla neid aga weel mõned järele jäänud. Need olla üks kühw kalapüüdja rahwas, kes oma isade mälestuisi ja nende keelt weel tundwat, ja oma eeswanemate kombedest kinni pidawat. — Nõndasamma olewat see lugu Liwimaal Salatsi randas läinud. Juba aastal 1846 ei ole Sjögreen Salatsi ümber elawa inimeste seas Liwi keelt enam leidnut; ommeti olewat 22 inimest seda weel, kui läbi une wähä mäletanud. Aastal 1858 olnud weel 8 inimest — 5 meeste- ja 3 naisterahwast — keda Liwlasteks on wõinud arvata. Praegu on Liwlasted Salatsi ümbert hoopis kadunud. Riigas ja Wõnnus on neist weel mõned märgid wanast ajast järele jäänud. Sääl on üks Liwi mägi, Liwi uulits, Liwi kell ja mõned talukohad Kuura- ja Liwimaal, kes seda nimet kannawad. Päril Liwlasti on aga üksnes — nii kui eespool juba nägime — Kuuramaal Dondangi randas leida, kes weel oma isiloomuliku olekut keeles ja elu kombedes kinni pidawat: aga n'ad olewat ka sääl üsna kadumas, n'agu üks wanake, kes surses oma wiimseid filmapilkusi ligi näeb jõudwat. Selja taga on temal üks pil, liikuw elu, tema ees aga — unustus! Weel ükskord waatab ta oma ümbruste pääle, mis temal armsaks saanud, weel ükskord teeb ta oma emakeelel palwet ja siis jääb kõik tasa ja waiti; nõnda saab ka warsti Liwi rahwaga lugu olema, kui tema wiimne haud walmis on kaewatut. — Ommeti ei saa nende mälestus meie hulgast mitte kaduma, sest nende nimet kannab ja saab kandma igaweste meie armas ja kallid —

Kodu maa!!

S i s u:

- Nr. 1. Liivimaa kuningas Magnus ja Wene Saar Joann Wasiljewitsh IV.
  - Nr. 2. Mõnda Isamaa wanust aegust.
  - Nr. 3. Rootslaste wäharändamine Hiitomaalt aastal 1781, ja teiste Gestimaal elawa Rootslaste loust.
  - Nr. 4. Sõda Wolmari linna al ja Ratwere linna õanetu kadumine.
  - Nr. 5. Liivlaste würst Kaupo, ja sõdimised tema päiwil.
  - Nr. 6. Eesti rahwa wanast usust, tombedest ja juttudest.
  - Nr. 7. Saiala maa ja Wiliandi lossi ja linna aja loust.
  - Nr. 8. Nurmegunda maa ja Põltsama lossi ja linna aja loust.
  - Nr. 9. Järwe maa ja Paide lossi ja linna aja loust.
-